

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ
ПАМЯТНИКИ
АРМЕНИИ

3

ПАМЯТНИКИ
ДРЕВНЕЙ ЭПОХИ

ВЫПУСК
I

Б. Н. АРАКЕЛЯН
Г. А. ТИРАЦЯН
Ж. Д. ХАЧАТРЯН

СТЕКЛО ДРЕВНЕЙ АРМЕНИИ
(I-IV вв.)

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1969

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՁԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՀՈՒՇԱՐՁՈՒՆԵՐԸ

3

ՀՐ. ԴՈՒՍԵՂՅԱՆ
ՀՈՒՇԱՐՁՈՒՆԵՐ

Դ Ր Ա Կ

I

Բ. Ն. ԱՐԱԿԵԼՅԱՆ
Գ. Ա. ՏԻՐԱԾՅԱՆ
Ժ. Դ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀՐ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊՈՒԿԸ
(I-IV вв.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1969

չլայնի ապահովորդայն ամենաբարձր և ամենապարզ կենտրոններն էին, սուսի զգուր է համապարզորդայն սույ կեանքի օրէն մէկն: Շատ հեռադուր է, որ մաս. I գտած սոյ գրան արկն է և Պիտիայան և Երզրատան միամասնակ կամ ժամանակն ոչ մեծ աստիճանով: Չնչազ զերգում կարեան այն է, որ փչկու կարեան հեռադուրայն ամից բազմա կան եւր և ինկեանայ մեծ տակդն, սնչկն ապահովին ժամայական արտադրայն, որն իր հերին իրեկցն ապակա ստականերն արժեք, երատեց կեանք աստիճանով:

Հայաստանում սուսյնի ապակա ամենին գրտերը համարձակ են Անգլենի մաս. II հարգարձայնի կերտին արտաւանգ ամբարաններէց հայտնարեւում արակներ, որով ամպանովում են Հայաստանի պնական պատմական բանգարանում:

Հայաստանից գտնված վաղ շրջանի ապակա ամենաեռանդի օրէնակներէց են 1853 թ. Կարմիր-բլուսում հայտնարեւում կտնայի ծիրար պատկերող սիւնակի վերին մասը և պարտատունի միջը, որով, ինչպես գրագրված է հարգայան մագան օրէն: Երբան և պարտատունով են անբաժանելի մասը ապակայ, սասփեր կտնի կարգարդի մեք. Երեւոյց՝ ավան միջակի պնայրայ: Կարմիր բլուսից հայտնի են նաև գտնական օրէններ, գրան զգում նաև այնպիսիներ, որով պարտատունով են բարեւանակ բաժանելի ապակայ և համարար միջակայնակ մագան օրէն: Ապակա օրէններ, կնիւր և եռանգները հայտնարեւով են նաև Հայաստանի վաղ հայկական (VI—IV դդ. մաս.) և հնդկիստական (III—I դդ. մաս.) արտադրանների մի շարք հայտնակներում, երանց մի մասը արտադրել է սեղան:

Չնայածակ հայտնարեւումները զրկայան են սակուն, որ Հայաստանում ապակայ իրեն և ստականեր լայն ասարանում են ստանում ժ. բ. սուսյնի գտնարանում:

Հայաստանում հայտնարեւում սոյ շրջանի ապակին պատասխանում անիկիւրի, գրանից և մեկեր բազմապնայրով մեծ հեռադուրայն և կերպարանում ոչ միայն Հայաստանի, այլ քրնիստական էին պշարանի ապահովորդայն աստիճանարդայն համար:

Հայաստանի հեռադուրակ հայտնարեւումի ստակի ապական կերպարան սուս կարեւոր կերպարանով է շարք 150 թ. որան գրանկարով մասը ապակայ անթերի են: Ուստինքն ինչպիսիք անտով մեք հասած արկաների կարգին հեռադուրակ ի արտադրայնում սույ օրն ժամադրական 120—130 անգրազայն կամ միայն մատար մեր ապակայ անթերի:

Այս կերպակայց համարանով աստիճանարդայն կարեւոր ամպունը է հարգայրում Չին Հայաստանի և ստակի պշարանի ապահովորդայն, Հայաստանի սոյ Երկրների հեռ անցած անտարանակ կարգի մասին: Երկարացող ապակիներ, բացառայրամը երկու կտնայց, որանցք մեք բերով և Կեկից, միտը Անտային Կարարով, հայտնարեւով և Սակտական Հայաստանի անիտարդայն: Դուստգոր մասը ի հայտ է կնիլ Գտնարում 1949 թ. սեղանով պնայրով շնարկի, ստակի շրջանի ամբարանարդայն, անոցի կարգարանով շնարկ, ինչպես նաև ինտարտական պշարանների ժամանակի բլուս մեծ խոսքը հայտնարեւով և Կարգարանակի ամբարաններէց 1926—1930 թթ. հեռադուրակով և 1931—1932 թթ. հասակ մագանով կարգարանով պնայրով ժամանակ, որով մեռանակի կնիլ Չին Կարգարանով սեղանարդայն պարգին կարտարով: Պնայրները շնարկի մեծ իրեղով կարեկց են երգան կարգարանի կարգի Պնայն անգրանի ամբարաններից հայտնարեւում անթերի: Անթերի և արգակների մի խոսք և գտնվել է պարտարար ինտարտական պշարանների ժամանակ, ինչպես օրէնակ Պնայն անգրանով Պնայն Կարգար, Բարանի, վերին Պնայն, Սեղան, Անտայն գրակից, Պնայնի շրջանի Ալեանի գրակից, Կարգի շրջանից, Կարգարեւում:

յանի շրջանի Պնայր, Բարգարան գրակից, Արտարանի շրջանի Պնայն և վերին Արտարան գրակից:

Ինչպես գրագրված է, սակայն անթերի գրակարող մասը հայտնարեւով է ամբարաններէց: Այդ համարանով գրակի շարքով կարեւորում է ապակիների շնարքը: Գտնարաններում գտնված արգակները կերպարանում անտարան յարգի է օմանիկներ, ինչպես նաև ժամանակի համար կնիլ օպարարովում և կերպարանի հեռ գրվում կնիլ գրակարանում երան հանրեւոյ կարեւոր մագանից համար: Բացառայրան կարող են կարգի կարգարանում են մեծ անթը և մեկ երկու սոյ անթ (հարտարաններից) որով համարանար Կրտարանի կնիլ գտն անտարանով մեք արգակ սեղանի սպակ, շի կամ օրէն սոյ խոսքի համար:

Հայաստանի անթի ապակա համարանակ երան և իրան մեք, շարկի և համարանարդայնների կրտարի բազմապնայրան: Այդ համարանում մեկ հանգրանակ կարգարան, զգանակ, ձգանակ, գտնանակ, բազմակտն անթերի իրեց ամբարաններով: Այն անտարանակ աստիճանարդայններով այն են ինչպիսիք անթի օրէն պատկերող անթերի: Ապակայ անթերի գրակի մասը անթերի է, միտանակ օրէն մեկ կամ երկու կանթ:

Գտնից ամբարաններում հայտնարեւում կերպարան անթի հասակին հանտանակ աստիճանով գրագրվում է Կերպարանակ անտարան: Հասակ անտարանի սակարդայնից սակայն անթերի հասակին և անտարանի արտեղանակ երտար և անթի պշարանում և կարտ և ապակարդի, արեւտանակի կամ անթի սերոյ անտարան: Հայաստանում գտնված սոյ անթի հասակին համարանար գրագրվում է պարտատուող արեւտարով անտարան:

Չնայի բազմապնայրան և կարտանում անթերի գրակից և երանկերի մեք: Չնայի հանգրանակ կարտարան, կերպարանակ օրակները երտար պարտարանովում է համարի՝ ամպի պարտարանով ինայն խոտարաններով: Միայն գրակներ սուսյնում

են արեւտարանակ մեք՝ ապակա գրակիցի մեք մագանի սոյ կամ սոյ բրգակի (սեղակ) խոտարանակ համարանով:

Մանուկարդայն հայտարար անթերից սուսյնում են մագանից բրգակի խոտարանով, սակայն, կարեւորակ անթերից՝ կարգար, արեւին բրգակի, մագ կարգար՝ կարտարի խոտարանի միջոցով: Հայաստանում հանգրանակ են կարտարան, կարտարան, զգեղանակ, շարտարակարան, մանուկարդայն ապակիներ իրեց համարտարանակ երաններով: Չնայիցում է նաև սեղանի (սպակու) ապակի:

Կարգարանի արգակների մեք գրակարանով և կարտարանի և կերպարանի երտար, միտանակի՝ հանգրանակ կարտարանի օրտարայրան պարտատուող անթերի մեք շարտարակարդայն և մանուկարդայն:

Հայաստանում հայտնարեւում ապակիներ մեծ բազմապնայրան և երան իրանակ նաև պարտատուող անթերից անտարանով:

Այդ ապակիներ ստանարեւումը շուրջ է սայն, որ երտ արտարանակ ժամանակ կրտարակ են ապակարանակ անիտարանի կերպարանակ, այն է՝ գրանակ, սպակ գրանակ, կարտարանի մեք փրգանակ կարտարանից, ինչպես և սուր և սուր մագանակ արտարաններ:

Հասակ արտարանակ. ման և մագանի օրակները, կարտար արտարանակ պարտատուով են ոչ ինչպես կարտարակ, սոյ մագանով են մեռանով: Ապակի գրակիցից փոտակ սուր փնակները հարգարան և հասակ մագանից մեք և սպակ գրանակ, գրակից կարտարակ սուսյնում է անիտարան կարտարանակ օրակը:

Հայաստանի անթի ապակիներ մեծ մասը սպակ փչկու կարտարակ և պարտատուով: Ապակիները փչկու խոտարանից մագանով փրգանով և համարտարանակ հանգրանարդայն սակայն գտնվում, սպակ փչկու և խոտարանից արտարանից սոյ սպակ և երան սպակ մեք գրակու կարտարակ աստանով և գտնարանակ մեք:

Պարտատուող անթերից համար ենարգարանով կնիլ նաև սուր և սուր մագանակ: Պնայն շարանակ անթին փակցվում է

ինհամայն ներ՝ համայն անոր ամբողջությամբ լրացնող կանք կամ կանքեր, կամ կեր ուտք՝ հասակին, երբևէ չարքը:

Հասակ անկեղծ կամ բռնիչով սկզբված էր իրանց ղեկի միջ անցման տեղ, որը հասակային նկատելի է կայրայան սերվակների վրա: Հասակին կառավարված ապակե սալ միակնով ձգվում էին ոտներ: Ավելի ուշ ժամանակաշրջանի համար բնորոշ էր գրանում վերադիր գրաններով հարգարկու կանգանք: Քեյի նման բարակ կամ ճապավենի նման լայն ապակյա գրանները ղեկու սալ միակնով միացվում էին անոր լի մակերեսի, կազմված պիտայան, ալիմազը, ցանցանման է այլ գարգի: Ենթան գարգիով անորների խորի լավագույն նմաններից է Մ 87 քարը, որն էր զուգահեռներով ուղի Կենտրոնային կայրային սպակեզարման կենտրոնների արտադրանքի մեջ: Ենթան տեխնիկայով պատրաստված պիտայան գարգիով սղակի գեղեցիկ տիեզեր է Մ 89 անորը, որը հավանաբար ներմուծվել է Սիբիրայից: Գրանները է հարգարկու անորները համայն սիեռային գույնի էին, բայց հանդիպում են նաև այլ գույնի գրաններ: Իրեն տիեզերի կառույց է նշվում Մ 86 զեպան իրանով սղակի, որը պատրաստված է անգույն, ոչ շատ բարակ ապակեց, ծանցված է շաքանակազույն զիգուգանման գարգիով, որի շերտիկ սառցակ է եղել գույնի զեպանի խոյ: Փայտակենսակ գրանները զարգացվում էին նաև գույնառն զիեռներով, որով սնվելիս կերպարանվում էին սառնում: Ենթան գրաններով զարգացված անորների վրա երբևէ հանդես էր գալիս սնվելիս ինչպեսզ զարգ: Այդ պատճառով նման անորների խումբը հայտնի է օմսաժայռակենսազույն ապակեկենսազույն սալ: Այս խորի համար բնորոշ մի տիեզերի պեղակ է համարել Մ 85 սղակի: Կանիերուն է բարձր (Վրաստան) գտնված նման սղակների նկատմամբ այն կրկին անգամ սղակայ է Լեռնային անկն օմսաժայռակենսակ զարգիով սղակների սառցազույն է արտադրան կենտրոնների հարցը:

Տակ մշակման տիեզերի կարգ է ծառայել նաև կենտրոնի միջոցով՝ անկեղծ իրանի պատերի վրա սղակում առաջիկ գարգի-

րի պատրաստումը, ինչպես նաև իրանի կորեթի ներկումը:

Սառը մշակումը կառավարվում էր անոր լիով պատրաստվող նկատ, կրք անորի մակերեսը կերպարվում էր միակնիկովան ներգործությամբ: Սառը մշակման նկատման վրա պարզությունը, ապշելը, հիլիլը: Ապշելը կառավարվում էր նեոնով՝ փորելի օգնությամբ: Տաշելը է հիլիլը որպես կանոն սղակում էր հասակի նախորակի, անկեղծ վրա: Դեռևս հիլիլիսակային շրջանում հայտնի՝ ապակեի վարագրելու է հիլիլու տեխնիկան լայն տարածվում էր գտնվում հասկայան մը. II—IV է հաջող գործեր ապակեզարմության մեջ: Զիգիկ, սառնում, սառնում, որակ, որակ մոլ ժամանակաշրջանի անորների վրա ունեն ավելի պարզ բնույթ, Մ 87 ժամանակի ինքնակնով գրանում են բարձրանալու է բարզ, տեխնիկային տեսակետից կառույցով կենտրոնային պատմաբան:

Հայաստանի տեխնոլոգիայում զանգվել են նման տեխնիկայով մշակված անորների նմուշներ, հասկայան ընկերներ, սակայն սղակ խորի զերպանց մի տիեզերի է Մ 76 սղակը, պատրաստված կերպարան, հասա ապակեց, որի հիվան ու փառազիր գարգիլ էլ՝ ավելի են բնորոշում նրա մեծ արժեքը:

Ապակեզեկի սառնակներ խորիցի պատրաստման վայրը որակելը, ինչպես սառնակ, կազմված է բազալիան մեծ ղզմարայանների նկատմամբ միջուկ էր, որ հնարավոր էր գեղեցիկ վերանակային լուսանման արտադրել: Ենթան ղզմարայանները ծագում են նաև հիվան է փառազույն գարգիով անորների արտադրություն կենտրոններ որակելու: Այնտեղանյակով վերահիլլույն անորի ինչպես ներ, այնպես էլ գարգիլը զուգահեռներ ունեն Կենտրոնային կայրային սպակեզարմության արտադրանքի մեջ է նույնում են նրա ապակեկենսակենսային նմուշները:

Ապակի արտադրությունը շուտով հարգապատիվ մի կարևոր ներմուծության՝ սիեռային օգտագործելի հասակի կարգարներ, որոնց մեջ փնտում էին սառնակներ: Փնտում տեխնիկայի այս կատարակցումներ էլ՝ ավելի նպաստեց ապակեզարմության ծավալմանը, ինչպես է նաև հնարավորու-

թյանները ընկնող անորների հարցարման համար: Հայաստանում զանգված կապագորի մեջ փշված անորների արտադրությունը ցույց է տալիս, որ նրանց պատրաստման ժամանակ կրակով փորել են ամբողջական, կեղծիկ է նայելիս կառակի կապագորներ: Ամբողջական կապագորները նախնաբար փայտյա կեն լինում, վերին մասը լայն, ներքինները նեղ, պատրաստի անորը հեղուկությամբ դուրս հանելու համար:

Անորների մեծ մասը պատրաստվում էր կեղծիկ կապագորների մեջ: Այդ կերպ էր մակերեսի վրա կազմ, անորը՝ մեկի աղակի կապակե համապատասխան բազալու առաջնային կարգից: Մի անորի վրա պարզուր ներմուծող երեկ կարևոր ապագույց են, որ այն պատրաստելիս օգտագործվել է կառակի կապագոր:

Հայաստանում զանգված կապագորի մեջ փշված ապակեկենսակային էր ընկնում ոչ միայն սառնակներ անորների տարբեր նմուշներ, այլև կապագորից նրանց պատերի վրա դրված զարգիլի բազալաներությամբ: Այդ ցույց է տալիս, որ օգտագործվել են ամենատարբեր զարգառանկից վերադարձող կապագորներ: Ենթան հարցարման ունեցող կապագորների կազմին օգտագործվել են նաև առաջիկ գարգիլի զարգույն կապագորներ: Վերջինները ներառում են փառազույն կամ ներկված դրամատոմիկներ է հարկանակային սղակներ, զարգարման է ղզմակիցանման գարգիլից կազմված հարկանակային գրաններ, արարել մեկ անորների, շրջանակների առաջիկ պատերներ, կանոնային կառույց է այն: Անկեղծ սղակային առաջիկ իրանի կապագոր կազմելու վրա դրված էին կեղծ ղզմար բազալանակալի ցայտուն կերպով վերադարձող պատերներ:

Ինչպես արդեն տեսանք, ապակեզեկի զերակնային մասը հայտնաբերվել էր գտնվածներում: Այն բայց զվեկնում, կրք պատմանով են զամբասաններ ռուսական նկատման կանոններ, ապակյա անորների ղզմարային կառույցներ են դարձել: Կայրային կայրերը՝ կենտրոն, կառույցներ, մնացույթ իրեն, համայն էր: Զախով է կազմեռույցում նկատագրակեն

ապակեզեկի նկատմամբ հարցարման: Այս տեսակետից նմանում մեծ նշանակություն ունեն գրանները, ընկնում էր սալ, որ ապակյա անորների նկատմամբ գրանների թիվը այնքան էլ մեծ չէ: Այնտեղանյակի համակարգ (Պրաստու, Լոկիսու Վերուս) է ստանալ (Մուստախ I) գրանների օգնությամբ նկատվում էր սառնակային ապակյա անորներ, որոնք բազալակենսակ մեծ կարգությամբ ղզմարվում են մ.թ. I, II է III դարերով: Բայց է այնպես, զամբասանային ծագում ունեցող ապակեկենսակային շրջանից մասը, կամ Գառնի անորից ղզմարվում են մասուրի կարգությամբ միայն, էլ չեն խոսում պատմական գրանների ստացի ղզմարում մեծ է սառնակ բան իսկ անորների արտադրությունից՝ լավ ղզմարված մասը կայրերի նկատմամբ մնացույց են ղեկու համապատասխան: Այդ կառակից նկատվում էր գրանում Հայաստանի անորի ապակեկենսակային ղզմարակային անորների տարբերակները կարակի զարգիլի (մ.թ. I—IV դարեր): Այսպես, մ.թ. I դարով կարելի է ղզմարել սղակ փնտ փնտ կառակից պատրաստված կայրայան մի շարք սղակներ, կայրայան փնտ սղակներից մեծ մասը, զեպան անորների մի մասը: Ամենայն առաջիկայությամբ նայելուս է զարկ են վերաբերված կապագորի մեջ փշված մի շարք սղակները, անորների առաջիկ պատերներով սղակները, Լվանի կերպարանի անորների (ամբողջիկներ) բայր տեսակները, ապակեկենսակային անորների մի մասը, ամբողջական անորը առաջնային սղակիներով, որպեսզի նկատման անորները: Մ.թ. II դարով են ղզմարվում սղակ փնտ կառակից պատրաստված զեպան անորների՝ ցածր կարգույն կարներով, ամբողջ-

1 Ջյուս է Պրաստու կայրի գրանները սառնակի ղզմարում Նորասում են միջև է, ք. III—IV դարերը, սակայն Գառնից Նորասումից Պրաստու գրանների պարզանկային ղզմարանները համարվում են ղզմարակային: Նաև ցույց են ներկայացրել սղակային սղակների ղզմարակային ցույց են սալից, որ այդ ղզմարանները ղզմարվում են I կամ սառնակային II դարով:

ն էր կարճաճան աճարները, բայց բիւրք: Կազմագործ մեջ փշված օրհաններից՝ աճարի մասն աճարները, կանացի դեմեռով աճարը, Գասնիտա մի կարճաճան աճարը: Մի շար սրվակներ ենուրաճար է լինում քվազել ակնի բնդանաւը՝ առաջին երկու դարեւով, այդ թվում կարգաճան սրվակների մեջ մասը, մի շարք գեղանի իրանով զարդ սրվակները, ենեհիված կարեւոր սրվակների մի մասը: Կազմագործ մեջ փշած սրվակներից մ.թ. 1—II դարեւով են քվազում ձկնաճար իրանով երկհարճանի աճարները՝ երեքդասական սրվակներով, լայնացող շարերով կարճագույն բարձր է այլը:

Երեւոյ գործին են վերաբերում՝ ազատ փշանակ կարեւորվող պատրաստվածները՝ աճանակ մեկ աճարը՝ երկհարճանի վրա ազգեւոր գաղթեւով, վերադրե ցանցանակ կարեւորվող: Կազմագործ մեջ փշված աճարներից պետ է հիշատակել վիցանիտա աճարը: Աճարների ակնի սպար իտում ենուրաճար է քվազել նայնպես բնդանաւը մեզ II—III դարեւով, օրհանով, երկհարճանի սրվակի, փառագի գաղթեւով գեղանի երկհարճանի աճարները, ենեհիված կարեւոր մեկ կարճաճան աճարը, վերադրե գաղթեւով են ակնի աճարները: Կազմագործ մեջ են փշված այս նայն դարեւին պատկանող կրեանի առաջին գաղթեւով գեղանի սրվակներից, գեղանի սրվակը:

Մ.թ. III—IV դարեւով կարելի է քվազել փառագի գաղթեւով գեղանի մեծ աճարը, ենեհիված կարեւոր սրվակներից, վերադրե գաղթեւով մեկ կարճաճանի սրվակի, ենեհիլան միջնով սրվակ առաջին գաղթեւով ենեհիլան աճարները, աճանակ կարեւորվող սրվակը: Կայն ամանակի՝ կազմագործ մեջ փշվածներից են կրեանի կրեաններով հարգաբարձ աճանակ աճարի բիւրքները, գեղանի ուղղանկյուն պիստներով անհարճան աճարները: Վերջապես IV դարով է V դարի սկզբով են քվազում երկված գաղթեւով աճարի բիւրքները, գեղանի իրանով՝ գեղանի այլ լայնացող վրով սրվակները: Կազմագործ մեջ է փշված աճանակ իրանով, ուղղանկյուն պիստներով աճարը, որը նայնպես այս ժամանակաշրջանին է վերաբերվում:

Հայաստանում հայտնաբերված անակի ժամանակաշրջանի սրվակների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այն մեծ մասամբ ենեհիված է, բնդ օրում պարզված են եան հետ առաջադարձան հիմնական կենտրոնները: Միաժամանակ այն ցույց է տալիս խոսելու տեղական սրվակի զարմարչան առաջին ենուրաճարի մասին: Ինչպես քվազում ենուրաճարը, այսպես էլ ուսումնասիրման հիմնական մասը քվազաններն են ու համեմատությունները:

Հայաստանում մինչև օրս դեռ չեն նայնաբերվել անակի ժամանակաշրջանի սրվակներով անակի աճարները, բնդան ենուրաճարը մասին կարծիք առաջին սրվակների առաջադրե ենուրաճարին կարելի է քվազել գաղթեւով առաջին սրվակներից: Չին կամ հիլեհիստական քաղաքներում սոցիալ-տնտեսական է կարգաճան գաղթեւով ամենամասար բարձր մակարդակի հասած Հայաստանը, իր աչի բնիկող կարգաճան կարեւոր, ամենաներաճար է առեւտրով, անկարգաճար կարեւոր է տնիկիկական բարձր ենուրաճարչաններն ունեւ սրվակների առաջադրեւոր անդամ կազմակերպելու համար: Պետ նայնաստանում կին ետ Հայաստանի առաջին վայրերում տալիս կվարդիային սրվակների, օրհան, ինչպես հայտնի է, սրվակները: Հայաստանում գտնված մի շար սրվակների համեմատական ուսումնասիրությունը անկեղծ անհարճարը ցույց է տալիս ետեղ առեւտրությունը անակի այլաճարի նայնաստանի սրվակներից: Հայաստանի առեւտրությունը հայտնաբերված մի շար աճարների առեւտրի գծեր հիմն են տալիս դրան տեղական առաջադրեւոր սրվակին: Այդ համարը չափով վերաբերվում է ինչպես ազատ փշանակ կարեւորվող, այնպես էլ կազմագործ փշանակ պատրաստված սրվակների (կարգաճան սրվակներ ձկնակ իրանով, ենեհիված կարեւոր մի շար աճարներ, ուղղանկյուն սրվակներով գեղանի կարեւորվող աճարներ է այլը): Որքանիստ սրվակը, որի պատրաստումը սրվակագործին լավ չի նայնադրե է փաստուն առաջ-

գրական խոսան է, դժգուր բն գրաքի ենուրաճար վիճել: Հայաստանում է մասամբ Անգրիվիտանում գտնվել են ձկնակ առաջադրեւոր, օրհանի իրանի մեղանկող սոցիալ հարկաճանակ գտնի գաղթեւով է չկարեւորներով: Այս ամբարիկները, սիրվակներ հանրահայտ է Հայաստանում նայնպես առաջին գտած նայնաստանի աճարների բնդանակարգան են:

Հայաստանից է Անգրիվիտայի դուրս չկարեւորներով ենուրաճար գտնվել է մեկ հատ, այն էլ Միդիայում: Բացառված է, օրհան, որ այս սրվակ աճարներ առաջգրվել են ետ Հայաստանում:

Տեղական սրվակների կարելի է վերաբերել ետ ենեհիված կարեւոր մի շար աճարներ, առանձին սրվակներ, ձկնակ իրանով կարգաճան սրվակներ, ուղղանկյուն սրվակներով գեղանի աճարներ է այլը: Հայաստանի առաջին վայրերում հայտնաբերված ձկնակ իրանով, ինեհաստի ձկն կարգաճան սրվակներ (N N 43—56) փոքր առաջադրեւոր ունեն, բնդանաւը մեղան ու չափերով միջ են առաջինում միջնացից, բնդար գայրը կանգաճան է: Այս սրվակների առաջինում շրջանակներ դուրս չեն գալիս Անգրիվիտայից, սակայն Հայաստանում հայտնաբերվածներն առանձին գեղանի առաջինում են վրաստանում է Անգրիվիտայի ամբարիկներում կարեւորվող սրվակներով է կազմագործ մեջ փշանակ կարեւորվող պատրաստված փոքր սրվակների, օրհան մեջ մասը հայտնաբերվող է վաղաքաղաքում, բնուրը է բաց կանգաճան գայրը (N N 136—145): Ստեղծ է բնդանաւը ամբարիկ ենուրաճար է նայնում նեղ, վերին ու սրվակների միջ կարծ առաջադրեւորներին, կարգաճան մե փ ինեհաստի է համաճար տեղական խոսք:

Հայաստանում սրվակի առաջադրեւոր կարգաճաններում բացառված չէ է համաճար այն անկարծ է Միդիայի հետ, ժամանակ, որ Հայաստանի կարեւոր այդ երկրի հետ հայտնի են հնուր ի վեր է ակնի սերացանը Տիգրան մեծի ժամանակներից պետ:

Անակի այլաճարում կել է սրվակ-

գործ շրջի վարդանաւը, օրհան առաջին առաջադրեւոր են կարգաճանի սրվակի առեւտրում, որ դրա համար նայնակներ կարելի: Հայտնի է, որ ենեհիլան հիմնադրեւոր հնուկագործ սրվակագործ իր ամենաստեղծ թամանակներն է ունեւր գտնացող վայրերում, իսկ կարելի վերջին առեւտրները բարձր ամենաստեղծները սրվակների է կարգաճան մայրաքաղաք: Ետս նայնաստանի մի սրվակներ սրվակագործ վարդանաւից մի ամբար հաստատված լինեն ետ Հայաստանում:

Հայաստանը մ.թ. առաջին դարեւում Առաջադրեւոր Անայի անեւտրական գաղթեւորում էրկերներից մեկը է, օրհան չէ կարգաճանակ առաջադրեւոր այնպիսի մի կարեւոր հնուր, ինչպիսին սրվակագործարանն է: Պետս մթս I դ. Տիգրան Մեծի օրհան, հիլեհիստական մի շար երկերի թվում ենեհիլան ետ Միդիան, Փոքրիկներն, օրհան սրվակագործարան խոշոր ենեհիլաններ կին: Սրվակներում մայրաքաղաք Անայիսը, Միդիայի ամենակարեւոր անեւտրական կենտրոնը մի դրան հարձակ Տիգրանի գտնակետ կարգաճանի մեջ: Բացի այդ, Տիգրանը է ետ նայնուր Առաջադրեւոր II-ը հիլեհիստական կարգաճանից մեծ թվով մարդիկ տեղականից Հայաստան՝ իրեն խոշոր կարգաճանում բնդանակներ համար: Չեան անեւտրականներն է ամենաստեղծներն ետստեղծագործարան է արվում: Հայտնի է, որ կարգաճանում սրվակներում այս կարգաճանից մեծ դրե կին խոշոր Հայաստանում օրհան անեւտրականներ ու օրհանակ ամենաստեղծներ: Համաճար նայնակ, ինչպես բնդանակ է Պետսուր, Առաջադրեւոր կամ Պարսկական թաղաքներում մեջ, օրհան են հաստի իրավունկներն ու առեւտրներում են:

Ի վերջոյ չառ կարեւոր է ներդասակի վրով միջնաստանական պատմիկ Ապրանդեւորի վկայությունն այն մասին, որ վաղաքաղաքում III դարի վերջերին գոյադրան ունեւ սրվակագործական ամենաստեղծ:

Այս ամենով հանդերձ, միջնաստանի առաջին կարելի է ակն, որ Հայաստանում անակի սրվակի մեծ մասը ենեհիլան է:

Այլ ապակու ուսումնասիրչույնք, անասարկույս, զոչյ է ապիս, որ Հայաստանին ապակեն մասակարազը զերգանցապիս Սիրիան էր, Սիրիայի ապակեզորձակն կենտոններ: Այլ հանգամանք պատմական շփոթ է համարել, Բանի որ Սիրիան, Փյունիկիայով հանդերձ, անակ աշխարհի ապակեզորձարյան ամենահսկակազը կենտոններից մէկն էր: Ամենայն հավանականությամբ, այստեղ, զոչյն է նշկոտուում, Երեւան կիան ապակեզորձարյան տնիւնդոխայի մէջ նկաշչում կաստորղ կելու մեծ հայտնագործարյուններ՝ ազատ փէլու է կաղապարի մէջ փէլու է կանակով ապակիզենի պատրաստումը: Այս հայտնագործարյունները ապակեզորձարյունը իրաս աննուկ շչբանակներից զուտ բերեցին մասապական արտադրոյան հանապարհ: Սիրիական ապակին սկանց ողղել աշխարհը: Հայաստանում հայտնարեզված ապակիզենի մի շարէ մուշնների ընդհանուր մէկեր է զարդերի համաշայ կաստորղ նմանարյունները Սիրիանում, Դարասկրպատում է սիրիական այլ կենտոններում արտադրված անարների հետ ստարկույս շեն թողնում նրանց սիրիական ծագման վերաբերյալ:

Հայաստանում հայտնարեզված սիրիական ապակեզորձարյան ստովի ջոյտուն նմուշներ՝ կաղապարի օգնությամբ արտադրվող սիրիական բնուշ արվաններ, անակ աշխարհի հայտնի ապակեզորձենները միջովայրում պատրաստած ամբարիսկները, ուղղանայաց արհակներով զեղանէ

մի կանրերի անրները թէ՛ հանակով է թէ՛ կաստման արվեստով կարող են անակի ապակու լավուրյն հավաճանների զարդը կազմել:

Սիրիական ապակեզորձարյան օրինակով ետ կենտոններ սակզմեցին նաև մի շարէ այլ վայրերում: Արցն զորձը կզիգոտական արհեստանցների կզիցն աչգոփսիներ հանդիս կիան կիպրատում, Լուսիայում, Գալիայում, հոնետյան մարզում:

Հայաստանի հին ապակու մի հանր օրինակներ վիայում են, որ նրանց ծագման հավանական վայրեր կել են՝ Եգիպտոսն ու Կիպրոսը, թեպետ նրանք, անկասկած Հայաստան են թեզվի սիրիական ապակու հետ միասին: Երկու ստաշնակարց անր իրենց մի շարէ սասնմանանարյուններով կարծես թէ կազվում են հոնետյան շչբանի ապակեզորձական արտադրանքին, ըստ ըրանց Հայաստան թեզվելու, ներմուծվելու հանգամանները է համապարհները զեկուս կարտա են լուսարտուոյան:

Մեծ հանկուրյամբ սիրիական ապակու հայտնարեզում Հայաստանի հին ամրոցներում, անզում զյազական բնակավայրերում է մաս ազապայում են Բաղարեւում, Սրենգումայն բնուշ է ուշադրով է, Բանի որ անըրպարհման է հայսիրիական տնտեսական է մշակութային կապեր, որտէր թավանաւարի սերու կին ոչ միայն հին կամ անակի զարաշչումն, այլև վաղ միջնադարն:

ВВЕДЕНИЕ

Стекло—один из материалов, играющих важную роль в жизни и быту общества— создано человеком в далеком прошлом, 5—6 тысяч лет назад. Место его изобретения до сих пор точно не известно. Некоторые ученые отдают предпочтение Египту, другие—Персиде Азии. Финландер Петри, защищающий последнюю точку зрения, еще в конце прошлого столетия предполагал, что самые древние стеклянные вещи были изготовлены в северных районах Междуречья или, возможно, на Кавказе, где центры изготовления стекла имелись раньше, чем в других странах, в том числе и Египте. По его мнению, стеклянные предметы, найденные на берегах Нила, относящиеся к эпохе I династии (начало III тысячелетия) и даже к более раннему времени, были ввезены из Азии. Хотя точка зрения Финландера Петри поддерживается частью исследователей, однако малочисленность материалов, относящихся к III—II тысячелетиям и обнаруженных в Междуречье и на Кавказе, не позволяет отдать предпочтение той или иной стране. Возможно, что стекло было изобретено независимо друг от друга разными народами, в разное время.

Древнейшие известные стеклянные предметы представляют собой, главным образом, бусы и геммы, которые являются подражаниями каменным бусам и геммам. Они изготовлялись в обычных печах из стеклянной массы (пасты), получаемой при низкой температуре. Что касается стек-

лянных сосудов, то в эту древнейшую эпоху они изготовлялись следующим способом: из формы, изготовленную из смеси глины и песка, намятывались горячие и мягкие стеклянные нити, пока вся форма не покрывалась слоем стекла, после чего, путем неоднократного нагревания и протыкания по гладкой каменной плите, поверхность сосуда сглаживалась. После оформления и обработки внешней стороны сосуда ему давали остыть, а затем удаляли изготовленную из глины и песка форму—подлиннику. Внутренняя поверхность сосудов, изготовленных таким способом, была шероховатой.

В последующие века, в условиях общего подъема техники и развития стеклоделия, возникли новые способы изготовления стекла. Уже в эллинистическую эпоху, благодаря получению высоких температур, был изучен состав стекла, который приблизился к современному. Самым важным изобретением, вызвавшим переворот в технике стеклоделия, явилось открытие способа выдувания стекла—примерно накануне нашей эры.

Относительно времени и места этого изобретения также имеются разные мнения. Часть ученых отдает предпочтение Александрии, другая—сирийским городам.

Во всех случаях Александрия и сирийский город Сидон были самыми крупными и развитыми центрами стеклоделия той эпохи, поэтому трудно отдать предпочтение одному из них. Весьма возможно, что

это изобретение сделано одновременно из с небольшой разницей во времени в I в. до н. э. и в Сирии, и в Египте. В данном случае важным является то, что способ выдувания дал возможность создать многообразные новые и самобытные формы, перейти к массовому производству стеклянных изделий, что, в свою очередь, снизило стоимость стеклянных предметов, способствовало их распространению.

Самым древним стеклом, обнаруженным на территории Армении до сих пор, являются бусы, найденные в Ляшине, в могильниках, относящихся к середине II тыс. до н. э.; бусы эти хранятся в Государственном историческом музее Армении.

К числу наиболее интересных образцов стекла раннего периода, обнаруженных в Армении, относятся верхняя часть вазы, изображавшей женскую фигуру, и горлышко алабаstra, которые найдены в 1953 году в Кармир-блуре и, как выяснено, имеют родосское происхождение. Оба предмета изготовлены из непрозрачного гладкого стекла, первый — из глиняной формы, второй — с помощью песочной сердечницы. Из Кармир-блур известны также бусы различного вида, в том числе и изготовленные из прозрачного стекла высокого качества, по-видимому, месопотамского происхождения. Стеклянные бусы, геммы и застёжки обнаружены также в ряде памятников Армении раннеармянского (VI—IV вв. до н. э.) и эллинистического (III—I вв. до н. э.) периодов; часть их изготовлена на месте.

Археологические изыскания свидетельствуют, однако, что стеклянные изделия и предметы в Армении получали широкое распространение в первых веках н. э.

Стекло этой эпохи, обнаруженное в Армении, по технике изготовления, многообразию цвета и формы представляет большой интерес для изучения стеклodelения не только Армении, но и древнего мира вообще.

Подходящую часть рассматриваемых в настоящем выпуске стеклянных изделий образуют стеклянные сосуды, около 120—130 единиц, сохранившиеся полностью или с частичными повреждениями.

Исследование этой примечательной коллекции дает важный материал о стеклodelении древней Армении и античного мира, о торговых связях Армении с другими странами. Представленные сосуды, за исключением двух образцов, из которых один привезен из Маку, другой — из Нагорного Карабаха, обнаружено на территории Советской Армении. Значительная часть стеклянных предметов обнаружена в Гарни в некрополе античного периода, в культурном слое крепости, благодаря начавшимся здесь с 1949 года систематическим раскопкам, а также во время строительных работ. Другая большая группа обнаружена в могильниках Вагаршапата во время предварительных раскопок 1926—1930 гг. и раскопок 1931—1932 гг., проведенных по специальной программе и предпринятых с целью выяснения расположения Старого Вагаршапата. К числу материалов, обнаруженных благодаря раскопкам, относятся также сосуды, найденные археологом Ерандом Лалаевым в могильниках Севанского бассейна. Группа сосудов и чаш обнаружена случайно, во время строительных работ, как, например, в Севанском бассейне — в городе Севан, в селах Каранди, Верин Геташен, Цовнар, Ляшине, в селе Аштак Таллинского района, в районе Кольба, в селах Гехадур и Кюнджа Абовинского района, Геташен и Верин Арташат — Арташатского района.

Как видно, подходящую часть стеклянных сосудов обнаружена в могильниках. Это обстоятельство в значительной степени предопределяет характер стеклянных изделий. Обнаруженные в могильниках бальзамарины использовались в основном для различных благоуханий и масел, а также мазей и кладлись с

покойником в могилу для использования им в потустороннем мире. Исключение могут составить большой колбовидный флакон и два других флакона (из четырехгранных), которые, вероятно, использовались в хозяйстве в качестве сосуда для воды или какого-либо иного напитка.

Собрание античного стекла Армении отличается многообразием форм, размеров и пропорций. В этом собрании мы встречаем сосуды колбовидной, шаровидной, яйцевидной, цилиндрической, многогранной формы — со своими различиями. Индивидуальными особенностями формы отличаются флаконы амфоровидные, грушевидные, изготовленные в виде плода финикового дерева или изображающие человеческое лицо. Значительная часть стеклянных сосудов не имеет ручек, остальные — имеют одну или две ручки.

На дне обнаруженного в могильнике Гарни шестигранного флакона греческими буквами отгиснуто имя «Германос». Наличие собственных имен на дне или стенках стеклянных сосудов — распространенное явление в античном мире; подобные надписи обозначали имя стеклodelува, владельца мастерской или владельца сосуда. На дне сосуда, обнаруженного в Армении, написано, вероятно, имя мастера-стеклodelува.

Значительное разнообразие заметно в цвете и оттенках сосудов. Зачастую оттенок зеленоватых, голубых бальзамаринов обусловлен естественными примесями сырья — песка. Другие цвета получены искусственно — путем примеси к стеклянной массе окиси того или иного металла.

Замечательный фиолетовый цвет сосудов достигался примесью окиси марганца, бело-молочный цвет — посредством примеси окиси свинца, темно-синий цвет — примесью соединений кобальта. В Армении встречаются стеклянные изделия зеленоватого, голубоватого, желтоватого, коричневого, фиолетового цвета с соответствующими оттенками. Встречается также бесцветное прозрачное стекло.

Среди колбовидных бальзамаринов преобладают зеленоватый и голубоватый оттенки, среди других, особенно среди изготовленных при помощи формы, — коричневого и фиолетового.

Стеклянные изделия, обнаруженные в Армении, отличаются также большим разнообразием с точки зрения техники изготовления и отделки.

Изучение этого стекла показывает, что во время его производства применялись основные методы технологии стеклodelения, а именно — методы накачивания, свободного выдувания, выдувания в форме, а также различные виды горячей и холодной обработки.

Толстостенные, тяжелые и массивные флаконы с грубым внешним видом изготовлены не способом выдувания, а оформлены вручную. Стеклянная масса еще в горячем виде наматывалась на специальный стержень, после чего путем накачивания получался искомым колбовидный флакон.

Большая часть античных стеклянных изделий Армении изготовлена методом свободного выдувания. Стеклodelува брали концы специальной трубки для выдувания соответствующее количество стеклянной массы, затем путем выдувания, а также изменения положения трубки и накачивания сосуда на каменной плите получали желаемую форму.

Изготавливаемые сосуды часто подвергались горячей и холодной обработке. К еще неостывшему сосуду прикреплялась ручка или ручки, или же кольцевидная ножка у дна, иногда венчик. Шипцами или рукояткой растягивались, сжимались место перехода от тулова к шейке, что особенно заметно на колбовидных флаконах. Из наклонившегося на дне стекла в горячем состоянии вытягивались ножки. Для более позднего периода становится характерным способ декорирования накладными посылками. Стеклянные посылки в виде тонких нитей или широких лент в горячем виде накладывались на поверхность

ности сосуда, образуя спиралевидные, волнистые, сетчатые и прочие узоры. Одним из лучших образцов группы сосудов с такими украшениями является чаша № 87, которая имеет свои параллели в изделиях стекольных центров Западной Европы. Красивым образцом сосуда со спиралевидным узором, изготовленным подобной техникой, является сосуд № 89, который, вероятно, вывезен из Сирии. Пойски и украшаемые ими сосуды зачастую бывали одного цвета, но встречаются и пойки иного цвета. В качестве примера можно указать на шаровидный флакон № 86, который изготовлен из бесцветного, не очень тонкого стекла и покрыт зигзагообразным коричневым узором в виде пояска, благодаря чему создается красивая игра двух цветов. Пойски в виде лент украшали поперечными параллельными черточками, приобретая змееподобную форму. На сосудах, украшенных такими поясками, иногда имелись украшения, напоминавшие змеиную голову. Поэтому группа подобных сосудов известна под названием стеклянных изделий со змеинидными украшениями. Характерным примером этой группы служат флакон № 85; наряду с подобными флаконами, из других мест—одним, купленным в Каире, и другим, найденным в Бори (Грузия), он приуждает вновь рассмотреть вопрос о происхождении и центрах производства стеклянных изделий со змеинидными украшениями.

Примером горячей обработки может служить также изготовление выпуклых узоров на тулове сосуда путем выщипывания и вдавливания стенок тулова.

Холодная обработка производилась после полной готовности сосуда, когда поверхность сосуда подвергалась механическому воздействию. Видами холодной обработки были: гравировка, шифровка, полировка. Первая производилась вручную, с помощью реза. Шифровка и полировка производились, как правило, на

специальной станке. Техника гравировки и полировки стекла, известная еще в эллинистическую эпоху, нашла широкое распространение во II—IV и последующих веках н. э. Шифрованные украшения, носившие в ранний период более простой характер, со временем становятся многообразными и сложными, требующими с технической точки зрения большого умения.

На территории Армении обнаружены образцы сосудов (главным образом обломки), изготовленных по этой технике; примером цельного превосходного образца данной группы может служить сосуд № 76, изготовленный из молочно-белого, толстого стекла; имеющиеся на нем шифованные и выгравированные украшения подчеркивают его большую ценность.

Как мы видели, определение места изготовления отдельных групп стеклянных изделий связано с довольно большими трудностями и не всегда возможно предложить окончательное и удовлетворительное решение. Это же затруднение возникает при определении центров производства сосудов со шифрованными и выгравированными украшениями. Тем не менее, как форма, так и украшения вышесказанного сосуда имеют параллели в стеклянных изделиях Западной Европы и приближают его к рейнским образцам стеклянных изделий.

Производство стекла обогатилось вскоре важным новшеством—начали использовать специальные формы, в которых выдувались сосуды. Это усовершенствование техники выдувания содействовало развитию стеклodelения, а также создало новые возможности для украшения сосудов. Изучение обнаруженных в Армении сосудов, выдутых в формах, показывает, что в процессе их изготовления использовались цельные, двухстворчатые и даже трехстворчатые формы. Цельные формы изготовлялись, вероятно, из дерева, верхняя часть их была широкой, нижняя—узкой, для того, чтобы готовый сосуд

можно было с легкостью достать из формы.

Большая часть сосудов изготовлена в двухстворчатых формах. Это видно по вертикальному шву на поверхности сосуда, делящему его на две более или менее равные части. Три ясно заметных шва на одном из сосудов доказывают, что при его изготовлении была использована трехстворчатая форма.

Обнаруженное в Армении стекло, выдудое в форме, отличается не только разными очертаниями отдельных сосудов, но и разнообразием украшений, отсутствующих на их стенках. Это показывает, что использовались формы, воспроизводившие самые различные мотивы узоров; наряду с формами, имевшими гладкие стенки, использовались такие, которые воспроизводили на сосудах разные узоры. Такие формы изнутри имели вдавленные или рельефные узоры в виде вертикальных каннелюр, горизонтальных поясков, составленных из завитков и ромбовидных мотивов, рельефных изображений разных видов сосудов и концентрических круговых выщипываний и т. д. На противоположных выпуклых стенках тулова флакона сделаны рельефные изображения женских головок.

Как уже было отмечено, подвоягающая часть стеклянных изделий обнаружена в погребениях. В тех случаях, когда соблюдались археологические правила исследования могильников, датировка стеклянных сосудов заметно облегчается. Сопутствующие материалы—геммы, глиняная посуда, металлические вещи—к сожалению, не всегда ориентируют исследователя в вопросе определения времени стекла. В этом аспекте несравненно большее значение имеют монеты, хотя и надо отметить, что число монет, обнаруженных вместе со стеклянными сосудами, не велико. Тем не менее, при помощи римских (Август, Луций Вер) и сасанидских (Артакшир I) монет можно выделить сосуды, которые с довольно большой точностью

датируются I, II и III вв. н. э.¹ Так или иначе, значительная часть стеклянных изделий, происходящих из погребений, обломки, обнаруженные в хребсти Гарни, в античном слое, сами по себе датируются только с приблизительной точностью, не говоря уже о случайных находках. Следовательно, более точная датировка стекла достигается изучением самих сосудов—путем сравнения их с материалами, точно датированными. Этим путем становится возможным более определенно датировать по векам античное стекло Армении (I—IV вв. н. э.). Так, например, I веком н. э. можно датировать ряд колбовидных флаконов, изготовленных методом свободного выдувания, большую часть маленьких колбовидных сосудов, часть шаровидных сосудов и т. д. Со всей определенностью к I в. н. э. относится ряд сосудов, выдутых в форме флаконов с выщипываниями изображениями сосудов, все виды яйцевидных сосудов с двумя ручками (амфориски), часть шаровидных флаконов с каннелюрами, амфоровидный сосуд с вертикальными каннелюрами, восьмьгранные сосуды с двумя ручками. II веком н. э. (среды изготовленных методом свободного выдувания изделий) датируются шаровидные сосуды с низкими закругленными ручками, амфоровидные сосуды с двумя ручками, обломки чаши. Из образцов, выдутых в форме,—сосуды в виде плода финикового дерева, сосуд с женскими головками, четырехгранный сосуд с одной ручкой.

Ряд флаконов возможно датировать более общим образом—первыми двумя веками; в их числе—большая часть колбовидных флаконов, ряд небольших флаконов с шаровидным туловом, часть

¹ Правда, монеты императора Августа в отдельных случаях находились в обращении до III—IV вв. н. э., однако изучение погребений в Гарни, содержащих монеты Августа, а также параллели имеющихся в них стеклянных сосудов, показывают, что эти погребения датируются I или II веком.

флаконов с выпуклыми гранями. Из флаконов, выдутых в форме, первыми двумя веками н. э. датируются ящевидные сосуды с двумя ручками и горизонтальными каннелюрами, чаша молочно-белого цвета с расширяющимися краями и т. д.

К третьему веку относятся: из сосудов, изготовленных методом свободного выдувания,—большой грушевидный сосуд со шрифоновым узором, чаша с накладными сетчатыми узорами. Из сосудов, выдутых в форме, следует упомянуть шестигранный сосуд. Более значительная группа сосудов может быть датирована также более общим образом—II—III веками, как-то: флакон с длинной шейкой, шаровидные сосуды с двумя ручками и выгравированными узорами, сосуд с одной ручкой и вдавленными стенками, ряд сосудов с накладными узорами. К этим же векам относится ряд сосудов, изготовленных в форме,—шаровидные флаконы с конусообразными рельефными узорами, цилиндрический флакон.

III—IV веками н. э. можно датировать большой шаровидный сосуд с выгравированными поясками, флаконы с вдавленными стенками, флакон с одной ручкой с накладным узором, сосуды с выпуклыми узорами, сделанными путем выпивания, флакон грушевидной формы с короткой шейкой. К этому же времени относится из выдутых в форме сосудов обломки сосуда грушевидной формы с конусообразными выукликами, шаровидные сосуды без ручек с вертикальными каннелюрами. Наконец, IV веком и началом V века датируются обломки сосуда со шрифоновыми узорами, флаконы с шаровидным туловом и расширяющейся вверх шейкой. Выдутый в форме сосуд с грушевидным туловом и вертикальными каннелюрами также относится к рассматриваемому времени.

Изучение обнаруженного в Армении стекла античной эпохи показывает, что оно в большей своей части привозное; при этом выясняются также основные центры

его производства. Вместе с тем можно говорить о первых образцах местного стеклодела. Как при выяснении вопросов датировки, здесь так же основным методом изучения является сравнительный анализ и параллели.

В Армении до настоящего времени не обнаружены стеклодельные мастерские античного времени, хотя и первые данные об их наличии можно получить изучением рассматриваемых в выпуске стеклянных изделий. Армения, достигшая в эллинистическую эпоху сравнительно высокого уровня социально-экономического и политического развития, со своей оживленной городской жизнью, ремеслами и торговлей, несомненно обладала всеми материальными и техническими возможностями для организации производства стекла на месте. Этому содействовали имевшиеся в разных местах Армении кварцевые пески, которые, как известно, являются основным сырьем для стеклодела. Однако до обнаружения стеклодельных мастерских, с их обязательным присутствующим материалом—шлаком и производственным браком, одним из основных доказательств местного стеклодела остаются типологические соображения. Сравнительное изучение ряда обнаруженных в Армении сосудов со всей очевидностью выявляет их различие от подобных сосудов античного мира. Отличительные черты ряда сосудов, обнаруженных на территории Армении, позволяют считать их результатом местного производства. Это в равной степени относится как к сосудам, изготовленным методом свободного выдувания, так и к сосудам, изготовленным выдуванием в форме (колбовидные баллазарии с ящевидным туловом, ряд сосудов с вдавленными стенками и вертикальными каннелюрами, шаровидные сосуды с короткой шейкой и т. д.). Восемьгранный флакон, который не удалось сткловду и фактически представляет производственный брак, едва ли ввезен извне. В Армении, частично в Грузии,

обнаружены ящевидные амфориски, по середине тулова которых проходит поясик из ромбовидных узоров. Эти амфориски представляют собой подражания подобным сирийским известным сосудам, распространенным также и в Армении.

Вне Армении и Закавказья подобный сосуд с ромбовидными узорами обнаружен в единственном экземпляре лишь в Сирии. Не исключено, следовательно, что сосуды этого типа могли производиться в Армении.

К местному стеклу можно причислить также ряд сосудов с вдавленными стенками, отдельные флаконы, колбовидные флаконы с ящевидным туловом, шаровидные сосуды с вертикальными каннелюрами и т. д. Обнаруженные в разных местах Армении своеобразной формы колбовидные баллазарии с ящевидным туловом (№ 43—56) имеют небольшую емкость, мало отличаются друг от друга по общему виду и форме; характерным цветом является зеленоватый. Ареал распространения этих баллазариев не выходит за пределы Закавказья, однако обнаруженные в Армении образцы своими отличительными чертами отличаются от обнаруженных в Грузии и на территории Советского Азербайджана. Для малельких флаконов с шаровидным туловом и вертикальными каннелюрами, выдутых в форме, большая часть которых обнаружена в Вагаршапате, характерен светло-зеленоватый цвет (№ 136—145). Они также в общем ходят друг на друга и, несмотря на некоторое различие форм, шеек и венчиков, составляют своеобразную и, вероятно, местную группу.

Не исключена возможность организации производства стекла в Армении, и, вероятно, оно связано с Сирией, тем более, что связи Сирии с этой страной наблюдаются с древнейших времен и особенно тесны начиная со времени Тиграна II. В античном мире имелись стеклоделы, мастера-передвижки — которые организовывали производство стек-

ла в разных странах, где были для этого необходимые условия. Известно, что Энеев имел отделения своей мастерской в разных местах, а в конце жизни перенес все мастерские в столицу империи. Весьма вероятно, что некоторые из сирийских мастеров-стеклодувов утвердились и в Армении.

В первых веках н. э. Армения была одним из экономически развитых государств Передней Азии, поэтому она не могла не иметь такой важной отрасли производства, какой было стеклодела. Еще в I в. до н. э. при Тигране II в числе ряда эллинистических стран были завоеваны также Сирия, Финикия, которые являлись крупными центрами стеклодела. Столица Селевкидов Антиохия—самый важный торговый центр Сирии—стала на время одним из престольных городов Тиграна Великого. Кроме того, Тигран и его преемник Артавазд II переселили в Армению большое количество населения из эллинистических городов для заселения своих больших городов. А в древности в таких случаях предпочтение отдавалось торговцам и ремесленникам. Известно, что эти переселенцы, распределенные по городам, играли в Армении большую роль—как торговцы и квалифицированные ремесленники. Вероятно, они так же, как в Понте, Каппадокии или Парфянском царстве, обладали особыми правами и привилегиями.

Наконец, очень важно отметить свидетельство раннесредневекового историка Агафангела о том, что в Вагаршапате в конце III в. имелась стеклодельная мастерская.

При всем этом можно со всей определенностью сказать, что большая часть античного стекла Армении ввозилась. Изучение этого стекла убедительно показывает, что основным поставщиком стекла в Армению являлась Сирия, ее стеклодельные центры. Это обстоятельство не следует считать случайным, поскольку, как уже говорилось, Сирия вместе с Фи-

никой являлась одним из самых известных центров стеклodelия античного мира. По всей вероятности, именно здесь, быть может и в Египте, были сделаны два открытия, вызвавшие переворот в технологии стеклodelия—изготовление стекла методами свободного выдувания и выдувания в форме. Эти открытия вывели стеклodelие из узких рамок на путь массового производства. Сирийское стекло начало наводнять мир. Почти полное совпадение форм и узоров целого ряда образцов стеклянных изделий, обнаруженных в Армении, с сосудами из Сидона, Дура-Европоса и других сирийских центров не оставляет сомнений относительно их сирийского происхождения.

Наиболее яркие образцы сирийского стеклodelия, обнаруженные в Армении—характерные сидонские бальзамари, изготовленные методом выдувания в форме, амфорски, принадлежашие к кругу производства известного в античном мире стеклodelа Энеона, шаровидные сосуды с одной ручкой и вертикальными канелюрами—как по количеству, так и по мастерству выполнения могут украшать лужице собрания античного стекла.

— По примеру сирийского стеклodelия

новые центры по производству стекла были созданы и в ряде других мест. Наряду с действующими египетскими мастерскими появились мастерские на Кипре, в Италии, Галлии, в Рейнской области.

Интересно отметить, что параллели нескольких образцов древнего стекла Армении указывают на Египет и Кипр как на возможное место их происхождения, хотя они несомненно привезены в Армению вместе с сирийским стеклом. Два первоклассных сосуда рядом своих особенностей как бы связываются с стеклodelным производством Рейнской области римского времени, но обстоятельства их ввоза в Армению еще нуждаются в дополнительном освещении.

Обнаружение в большом количестве именно сирийского стекла в древних крепостях Армении, в поселениях сельского типа, а в ближайшем будущем следует надеяться—также и в городах, является примечательным и характерным явлением, относящимся к армяно-сирийским экономическим и культурным связям, которые были довольно тесны не только в древнюю или античную эпоху, но и в ранне-средневековье.

INTRODUCTION*

Man invented glass—a contrivance of major significance in the life of the community—in the remote past, some five six thousand years back. Its place of invention is still uncertain. Some scientists give priority to Egypt, others to the other countries of the Near East. Flinders Petri, one of those advocating the latter view, assumed at the close of the past century that the fountainhead of glassware was Mesopotamia, presumably the Caucasus, where glassmaking centres are of an earlier date than those in other countries, including Egypt. He held that the glassware found in the Nile delta, relating to the epoch of the 1st Dynasty (the beginning of the 3rd millennium) or even to earlier times, had been brought from Asia. Although the hypothesis set forth by Flinders Petri is backed by a number of glass investigators, yet the paucity of finds of the 3rd—2nd millennium B. C., disinterred in Mesopotamia and the Caucasus, cannot serve a basis of priority. Glass might have been invented independently by various peoples at various times.

The oldest glass objects are familiarly known to be beads and seals that are imitations of their stone-made counterparts. They were made in ordinary furnaces out of the matrix obtained at a low temperature. As to glass vessels they were manufactured as follows: hot and soft glass threads were poured over moulds of clay and sand until the latter were covered with a glass layer; next they were heated seven

ral times before rolling the substance over a ground plate of stone to secure a smooth surface for the vessel. After shaping the vessel it was cooled, whereupon the clay and sand mould-core was removed. Vessels made in this way were internally rough. In the centuries that followed the general evolution of technique and glassmaking resulted in new ways of glassworking. In Hellenistic times the manufacture of glass was improved by using high temperature and the ware assumed a shape similar to our own. The revolutionising invention was the method of blowing that was devised on the threshold of our era.

Opinions diverge as to the time and place of this invention. Some of the scientists attribute primacy to Alexandria, others trace its home to Syria. In any case both Alexandria and the Syrian city of Sidon were the fountainheads of advanced glasswork in those days. It is difficult, therefore, to assign priority to any of them. It is highly probable that the invention was made in the 1st century B. C. in Syria and Egypt simultaneously or with a slight difference in time. The important point in this case remains to be the fact that blowing gave birth to a host of new and original shapes whereby mass production of glassware was started which, in turn, reduced the cost-price of glass made objects and favoured their spread.

So far, beads (mid-second millennium B. C.) found in tombs at Lechashen are among the oldest glassware specimens in

* Translated into English by P. Mesropian.

Armenia. They are preserved in the State History Museum of Armenia. The most interesting early patterns of Armenian glassware include the upper part of a chalice with the figurine of a woman embossed on it and an alabaster neck, both found in Karmir Blour in 1953, their home being located as Rhodes. Both are made of polished nontransparent glass; the former in a clay mould, the latter with the help of a sand-core. Various shaped beads have also been unearthed at Karmir Blour. They display specimens that are made of high quality translucent glass, probably of Mesopotamian origin. Glass beads, seals and buckles have also been uncovered at a number of historic sites of early Armenian (6th—4th centuries B. C.) and Hellenistic (3rd—1st centuries B. C.) epochs; some of them are local makes.

Relying on archeological evidences, glass objects and articles were widespread in Armenia during the first centuries A. D.

Armenian glassware of those days is of great interest as far as the technique of manufacture and the diversity of colors and shapes are concerned. It is also of consequence in studying the manufacture of glass not only in Armenia but of the ancient world as a whole.

The present volume of ancient glass of the Armenian archeological atlas comprises about 150 objects; a great many of them are glass vessels. Along with fragments of flasks the investigator has likewise at his disposal about 120—130 unbrown or partly fractured glass vessels.

The study of this valuable collection sheds light on glassmaking in Old Armenia and the ancient world as well as on the commercial relations of Armenia with other countries. All the glassware under consideration, with the exception of two specimens that come from Maku and the highlands of Gharabagh, have been found over the territory of Soviet Armenia. They were unearthed mostly during the diggings of Garmy, started in 1949, in the

necropolis, in the ancient fortress and at the construction sites. Another large group comes from tombs in Vagharshapat during the expeditions of 1926—30 and through specially designed excavations aimed at ascertaining the location of the ancient city of Vagharshapat. The vessels dug out in the basin of lake Sevan by Yervand Lalayan are also among the artifacts brought to light by excavations. Another group of vessels and flasks was found out accidentally at a construction site, in the basin of lake Sevan, viz. the town of Sevan and the villages of Karadzi, Verin Guetashen, Tsovinar, Lechashen, the village of Ashnak in the district of Tain, the district of Gogh, the villages of Gheghadir and Kyulluja in the district of Abovian and the village of Guetashen and Verin Artashat in the district of Artashat.

The glass vessels come overwhelmingly from tombs. This fact bespeaks fairly well the nature of the glassware. The flasks found in tombs are basically containers of oils, perfumes and ointments, buried with the deceased to serve them in the other world. The flask-shaped big vessel and some others (four-sided in form) could be excluded from the list since the carafe and the glass bottle were used in everyday life.

The collection of Armenia's ancient glass exhibits a great variety of form, size and proportion. In this assemblage we come across flask- and ball-shaped, ovoid, cylindrical, many-sided vessels and their numerous variants. The distinctive forms are amorphous, pear-shaped, date-like, vessels bearing human faces. They are mostly without handles; some of them possess one or two handles.

The bottom of the vessel found in a tomb of Garmy is incised with the name «Germanos» in Greek letters. The occurrence of proper names on the base and walls of glass vessels was common in the ancient world and indicated the name of the glass

maker, the workshop or the owner of the vessel.

A striking diversity in colours and tinges is similarly to be noted among the vessels. Frequently the tinge of greenish, sky blue flasks is to be accounted for by the raw material, i. e. the natural mixtures of the sand. The other colours are imparted artificially, by the addition of some metal oxide to the bulk of the glass.

The pretty violet colour of vessels is due to the addition of manganese oxide, the white, milky colour is due to lead oxide while the dark blue results from the addition of cobalt. Various shades of greenish, bluish, yellowish, chestnut coloured and violet glass occurs in Armenia. Uncoloured (white) glass is also met with.

The flasks are eminently greenish and sky blue; others, especially those made with the help of moulds, are chestnut coloured or violet.

Armenian glassware displays also a great degree of variety in the technique of manufacturing.

A study of this glassware shows that all the basic forms of technology were applied in glassmaking—rolling, free blowing, mould-blowing as well as the various forms of hot and cold working.

The bulky, thick-walled flasks, shaped roughly, were produced not by blowing but were hand made. While hot, the glass bulk was mounted on special rod which was rolled to impart the vessel the shape of a flask.

Ancient glassware of Armenia was made largely by blowing. With the tip of the blowpipe the glassmaker would take the proper amount of glass and give it the desired form by blowing, changing the position of the pipe and rolling over the stone plate.

The vessels were often submitted to hot and cold processing too. The particular handle, at times achieving the integrity of the vessel, was attached to the latter while still hot. The same process held good when

fixing the round foot to the base or the lip to the upper part. The passage between the body and the neck was drawn out by means of pincers which is particularly noticeable on flask-shaped vessels. The feet were drawn out of the glass amassed at the base, while it was hot. Decorating with marvered bands is typical of subsequent periods. Hot thread or ribbon like glass bands were dragged over the surface of the vessel in spiral, wavy, grill work and other designs. The best specimen with similar patterns is offered by bowl no. 87 parallels of which are to be found in west-European glassware. A characteristic example of similarly prepared vessels with spiral motifs is flask no. 89 which must have been brought from Syria. Frequently the bands and the marvered vessels are of the same colour; yet differently stained bands are also met with. The latter is exemplified by flask no. 86 with a ball-shaped body. It is made of uncoloured glass of medium thickness, criss crossed with chestnut threads that impart the vessel a nice display of two colours. Snake-shaped parallel lines run on either side of the bands. Ornaments reminiscent of snake heads were also dragged on vessels embellished with similar bands. Hence the name «snake-ribbed glassware» conventionally adopted for analogously designed vessels. A typical representative of this group is flask no. 85 which, together with similar flasks found in Cairo and Bori (Georgia), makes us reconsider the question of the production centres of snake-banded marvered flasks.

Instances of hot processing are also furnished by glassware with pinched decorations: globular ornaments nipped on the walls of the bodies as well as the glazing of the sides.

Cold working was effected after the vessel was complete as the surface was decorated by mechanical way. Engraving and grinding were also forms of cold working. The former was done by

means of a scraper while the latter was executed against a special pulley or wheel. The technique of glass engraving and grinding, common to the Hellenistic period, began to be used extensively in glassmaking especially in the 2nd—4th centuries A. D. Ground-out decorations of simpler pattern on earlier vessels, become more elaborate and diverse as time goes on.

Specimens of such vessels, particularly fragments, were encountered in Armenia, the best illustration of this set being afforded by flask no. 76, made of milky, thick glass, the polished and engraved embellishments of which underlie its significance.

The location of a particular group of glass manufacture involves a great many difficulties, and a final adequate solution to the problem is unattainable in all the cases. The same difficulties arise as we set our mind on determining the production locus of vessels with polished and engraved embellishments. Anyhow the aforesaid vessels have parallels in form and in ornaments in west-European glassware and are akin to the glassmakes of the Rhineland.

Glassmaking developed further with the introduction of special moulds into which the vessels were blown. A study of mould-blown vessels found in Armenia indicates that undivided, double-fold and even three-fold moulds were used for their preparation. The undivided moulds were probably wooden, wide in the upper part and narrow in the lower, so as to bring out the ready vessel with ease.

Most of the vessels are cast in two-leaved moulds. This can be identified by the vertical mould-seam on the surface dividing the vessel roughly into two halves. The three seams traceable on one vessel point to a three-fold mould in which the glass was blown.

The glassware found in Armenia is noted not only for the various forms of particular vessels but likewise for the

walls embossed with diverse mould-designs. This shows that moulds with various motifs were used; aside from moulds with internally smooth walls, others with relief decorations were also in practice. The latter comprised internally engraved or glazed motifs and horizontal grooves, twisted or rhomboid horizontal bands, conical relief decorations on various vessels and circles. Female faces are oppositely in relief on the globular body of a vessel.

We have seen that most glassware was found in tombs. In all cases when archaeological rules of tomb excavation are abided by, glass vessels are readily dated. The concurrent objects, such as seals, clay vessels, metallic articles often prove instrumental in determining the date of the glass. In this respect coins are of great significance, though it should be noted that coins found conjointly with glass vessels are not in quantity. Still, Roman (Emperor Augustus, Lucius Verus) and Sassanian (Artashir I) coins permit us to determine with certainty the date of glass vessels as pertaining to the 1st, 2nd and 3rd centuries A. D.¹

Nevertheless, most of the glassware of sepulchral origin unearthed from the fortress of Garny and the fragments disintegrated from the ancient layer are dated only approximately, omitting at that casual discoveries. Therefore, a more reliable dating is to be derived from a study of the vessels themselves, bringing them into comparison with familiar objects whose dates are well established. In this way we are able to divide the ancient glassware of Armenia into specific periods (1st-4th centuries A. D.). Thus, for instance, a number of free blown flasks, most of the

¹ True, the coins of Emperor Augustus continue in use in certain cases up to the 3rd-4th centuries A. D., yet a study, for instance, of tombs in Garny with coins of Augustus, and the parallels of vessels which are in, indicates that they are traceable back to the 1st or, at most, the 2nd centuries A. D.

small-sized flasks and some of the ball-shaped vessels can be put down to the 1st century A. D. Some mould-blown flasks, vessels with relief decorations, all types of oval vessels with two handles (amphorisks), part of the grooved ball-shaped vessels, the amphorous, vertically grooved vessels, also the eight-sided flasks with two handles are likewise to be ascribed, in all probability, to the 1st century A. D. The ball-shaped vessels made by free blowing, the amorphous vessels with low, two knob handles and the fragments of bowls relate to the 2nd century A. D. To the mould-blown type pertain the date like vessels, also those with female figurines and the rectangle shaped with one handle.

Several flasks are of a more general date, 1st-2nd centuries A. D. They include the majority of flask-shaped vessels, some ball-shaped small-sized flasks and part of the flasks with intorted sides. Of this class the oval-bodied vessels with two handles, the milky bowl with horizontal grooves and widening rim, lips etc. go back to the 1st-2nd century A. D.

Among those that are made by free-blowing one pear-shaped vessel with ornaments ground on the pulley and a bowl marvered with grill work pertain to the 3rd century A. D. Treating of mould-blown vessels particular mention should be made of the six-sided vessel.

It is impossible to impart a more general date to a greater amount of vessels, i. e. 2nd—3rd centuries A. D. This kind includes the tall neck flasks, the ball-shaped vessels with two handles and incised patterns, vessels with one handle and intorted sides and a number of others with marvered decorations. The ball-shaped conical flasks with relief motifs and the cylindrical flask, pertaining to the same period, are also mould-blown.

The ball-shaped large vessel dragged with engraved bands, flasks with intorted sides, the one handle flask with marvered motifs, the vessels with pinched relief or-

naments and the pear-shaped, low neck flask are traceable to the 3rd—4th centuries A. D. Here also belong the fragments of conical pear-shaped vessels with bosses, the ball-shaped vertically grooved vessels with no handles, all of them mould-blown. Lastly, the fragments of vessels with ground out decorations and the ball-shaped flasks with necks widening upwards are dated back to the 4th or the onset of the 5th centuries A. D. Again, mould-blown is the pear-shape bodied, vertically grooved vessel which is likewise of the same period.

The analysis of ancient glass discovered in Armenia shows that it is largely imported. Its centres are also revealed. At the same time it enables us to speak of the initial specimens of local glassmaking. In this case, too, the cardinal method of studying is comparison with parallels.

No glass workshop relating to ancient times has hitherto been discovered in Armenia although the objects considered in the present volume bespeak indirectly their existence. Armenia, that had achieved a comparatively high standard of socio-economic and political development under the ancient or Hellenistic period, had, no doubt, all the material and technical means at her disposal for organising the local manufacture of glass at a time when the country's political life, crafts and commerce were in the ascendant. Glassmaking was also promoted by the occurrence of quartz sand in different parts of Armenia which, as is well known, constitutes the basic raw material of glass. But before the establishment of glassmaking factories or workshops, typological observations are one of the principal evidences testifying to the local manufacture of glass. A comparative study of a number of flasks discovered in Armenia manifests their distinction from analogous vessels of the ancient world. The peculiar features of some vessels found in Armenia give good reason to look upon them as locally

made. This is equally true of flasks made by free-blowing and with the help of moulds (flask-shaped oval-bodied vessels, a number of vessels with intorted sides, vertically grooved, ball-shaped, low neck vessels and so on).

The octagonal flask which, as a matter of fact, is a waster, could have hardly been imported. In Armenia and partly in the Transcaucasus ovoid amphorisks have been encountered, the horizontal band encircling the middle of the body, adorned with rhomboids. Those amphorisks are imitations of similar vessels widespread in Syria and also in use in Armenia.

Only one such vessel with rhomboids has been found outside Armenia and the Transcaucasus (in Syria). Therefore this fact does not rule out the possibility of similar vessels being produced in Armenia.

A number of flasks with intorted sides, certain types of flasks, oval-bodied flask-shaped vessels, vertically grooved ball-shaped vessels etc. can likewise be ranked among local glassware. The oval-bodied, singularly shaped flasks (nos. 43—56) found in various areas of Armenia, are of small capacity; they differ but slightly from each other in shape and size; they are basically greenish. Those flasks are met with in the Transcaucasus, yet those discovered in Armenia display distinctive features of their own that mark them off from analogous vessels found in Georgia or Soviet Azerbaijan. Slight greenish is characteristic of ball-shaped, vertically grooved mould-blown small flasks, the majority of which have been uncovered in Vagharshapat (nos. 136—145). Despite some variations in shape, neck and rim, they are on the whole similar and form a peculiar collection of presumably local origin.

The production of glass in Armenia is not excluded and it must have been linked with that of Syria if we realise, in particular, the fact that Armenia was in

close contact with that country since the days of Tigranes the Great.

There were strolling glassmakers in the ancient world who organised the manufacture of glass in various countries where conditions for its production were available. It is known that Ennion had branches of his factory, and in his declining years he grouped all the workshops into the capital of the empire. It is highly probable that some of the glassmakers of Armenia were Syrian strolling artisans.

At the start of our era Armenia was a powerful and advanced state of the Middle East. She could not consequently fail to possess such an important branch of production as glassmaking. In the first century B. C. under Tigranes the Great in addition to some Hellenistic states Syria and Phoenicia, the two fountainheads of glassmaking, came also under Armenian sway.

For a short while Tigranes moved his residence to the important Syrian commercial hub, Antioch, the capital of the Seleucids. Furthermore, Tigranes and his successor Artavazd II moved a great many people to Armenia for the settlement of the latter in the large cities. In old days tradesmen and artisans were at a premium. It is commonly known that those resettled immigrants played a key role in Armenia as qualified tradesmen and skilled artisans. They must have also enjoyed special rights and privileges as was the case in Pontus, Cappadocia and the Parthian kingdom.

Finally, it is very essential to recall the testimony of Agathangelus, an early mediaeval historian, according to which a glassmaking factory was in existence in Vagharshapat at the close of the 3rd century A. D.

Notwithstanding all those evidences, it can be asserted that most of the ancient glass of Armenia is introduced from other areas. An analysis of this glass shows with unquestionable certainty that Syria

and her glassmaking centres have been the supplier of Armenia with glass. This circumstance should not be attributed to mere accident since Syria and Phoenicia were the most outstanding centres of glassmaking in the ancient world. In all probability it was in that country, and presumably in Egypt too, that two revolutionising inventions in the production of glass were made—free-blowing and mould-blowing. Those two factors account for the mass production of glass. Syrian glass began to inundate the world markets. The identity of general form and design of some glass specimens found in Armenia with vessels made in Sidon, Dura-Europos and other Syrian centres dispels any doubt as to their Syrian origin.

The more prominent specimens of Syrian glass in Armenia: typical mould-blown Sidon flasks, amphorisks popular in the ancient world, vertically grooved ball-shaped vessels with one handle can be considered the best patterns of ancient glass in number and execution.

Syrian glassmaking set the pattern in establishing a number of new centres in other areas. In addition to Egyptian factories, others were set up in Cyprus, Italy, Gaul and the Rhineland.

It is noteworthy that certain types of Armenian ancient glass point to parallels in Egypt and Cyprus as their locus, though they must have been doubtlessly brought to Armenia along with Syrian glass. Two high-quality vessels display features peculiar to glassmaking in the Rhineland; yet the circumstances under which they had been brought to Armenia require additional elucidation.

The discovery of Syrian glass in profusion in the ancient fortresses of Armenia, even in rural areas and presumably in the near future in urban regions as well, is as typical as striking for it reflects Armeno-Syrian economic, commercial and cultural bonds which were close enough not only in the old or ancient times but also in the early Middle Ages.

ԳԿԱՄԱՆ ԵՎԱՎԱԿՐՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԱՊԱԿԵՂԵՆ
 СТЕКЛО, ИЗГОТОВЛЕННОЕ ПУТЕМ НАКАТЫВАНИЯ
 GLASSWARE MADE BY ROLLING

- Վ 1. Գտնանն սրվակ, թույլ կանաչ երանգով հաստ ապակի (բարձր. 8 սմ): Գտնվել է ապարկրային բաղաձիթի, II դար, հավանաբար եգիպտական (Գարնի, դամբ. № 78, ՀՊԹ, № 2100/71):
1. Бальзамарий цилиндрической формы, из толстого стекла, бледно-зеленоватого оттенка (высота 8 см). Найден в каменном ящике. II в. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 78, ИМА, № 2100/71).
1. Cylindrical flask of thick glass; slight green; height 8 cm. Found in slab stone tomb. Probably Egypt. 2nd century A. D. (Garny, tomb 76, HMA, No 2100/71).

Տե՛ս
 Смотри: Хачатрян, Материальная культура, стр. 15.
 See
 Edgar, Table XI, no. 32.798.
 Parallels: Horden, Roman Glass, table IX, no. 837
 Vessberg, p. 14, tables IX, 28 and XXI;
 Neuburg, table XXV 84.
 Davidson, table 27, fig. 8;
 Fromersdorf, Das naturfarbene Glas, p. 44, tafel 91.

2. Կտնանն ցածրադիր իրանով, երկարալիզ սրվակ՝ կանաչավուն հաստ ապակուց: Անրսի դասարկ մասը ճեղքուն ալիկի նեղ է, քան վերևում, գտնվել է ապարկրային բաղաձիթի (բարձր. 10,5 սմ): Մ. դ. I—II դդ., հավանաբար եգիպտական (Գարնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/102):
2. Бальзамарий с конусовидным, низким туловом и длинной шейкой, из толстого зеленоватого стекла. Внутренняя поляя часть внизу не расширяется, а, наоборот, суживается, высота 10,5 см. I—II вв. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/102).
2. Conical flask, low body, tall neck; height 10.5 cm.; greenish thick glass, the inner lower part narrower than the upper; the massive walls widen conically. Found in slabstone tomb. Probably Egypt. 1st-2nd century A. D. (Garny, tomb no. 9, HMA, No 1964/102).

Տե՛ս
 Смотри: Гарни, I, стр. 46; Гарни, II, стр. 70.
 See

Չուգանեթեթ՝
 Параллели:
 Parallels:

- Угренддзе, рис. 13;
 Лурье и др., рис. 101.
3. Կտնանն ցածրադիր իրանով, երկար վզով սրվակ, մուգ կանաչավուն, մասնավոր (բարձր. 10 սմ): Գտնվել է կարասային բաղաձիթի, № 124 սրվակի ներս, I—II դդ.: Հավանաբար տեղական (Գրյուրցա, ՀՊԹ, 2280/10):
3. Бальзамарий с конусовидным низким туловом и длинной шейкой, из толстого темно-зеленоватого стекла (высота 10 см). Найден в карасном (кувшинном) погребении вместе с сосудом № 124. I—II вв. Вероятно, местного происхождения (Кюллуджа, ИМА, № 2280/10).
3. Conical flask, low body, tall neck; dark green, bulky; height 10 cm. Found in jar interment together with flask no. 124. *Probably local. 1st-2nd centuries A. D. (Kyulluja, HMA, No 2280/10).

Տե՛ս
 Смотри:
 See

Խաչատրյան, Ինտիկ ապակու Ենպե՛ն, էջ 76, ԿՊ 7:
 Хачатрян, Материальная культура, стр. 14.
 Չուգանեթեթ՝
 Параллели:
 Parallels:

Угренддзе, рис. 13;
 Лордкипанидзе, рис. 7.

ԱՊՍՏ ՓՉԵՆՈՒ ԵՎԱՆԱԳՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾ ԱՊԱՍԵՎԵՐ

СТЕКЛО, ИЗГОТОВЛЕННОЕ ПУТЕМ СВОБОДНОГО ВЫДУВАННЯ

GLASSWARE MADE BY FREE BLOWING

- 4—9. Գլանան, քանի մասում թիչ լայնացող երկարավիզ սրվակներ, վիզի կիսա-հրավի ճեղքանի բաժանմունկ: Գտնվել են Գառնիում սաղարկալիքի թաղամներից, I—II դդ., հավանաբար սիրիական:
4. (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/103): Բաց-երկնագույն (բարձր. 12 սմ), գտնվել է № №14, 21, 31 սնորների հետ
5. Կանաչավուն-երկնագույն (բարձր. 13,5 սմ): Գտնվել է № 44 սնորի հետ (Գառնի, դամբ. № 37, ՀՊԹ, № 1965/46):
6. Կանաչավուն (բարձր. 14,5 սմ), գտնվել է № № 27, 28, 73 սնորների հետ (Գառնի, դամբ. № 39, ՀՊԹ, № 1965/47):
7. Գեղև-կանաչավուն (բարձր. 12 սմ), (Գառնի, դամբ. № 74, ՀՊԹ, № 2100/35):
8. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 14,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 89, ՀՊԹ, № 2176/4):
9. Բաց-կանաչավուն (բարձր. թիթի, 11,2 սմ), (Գառնի, դամբարանի):
- 4—9. Бальзамарии цилиндрической формы, внизу несколько расширяющиеся, с длинной шейкой и еле различимой перегородкой у основания шейки. Найдены в каменных ящиках. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения.
4. Светло-голубой (высота 12 см). Найдены вместе с сосудами № 14, 21, 31, (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/103).
5. Зелено-голубоватый (высота 13,5 см). Найдены вместе с сосудом № 44 (Гарни, погребение № 37, ИМА, № 1965/46).
6. Зеленоватый (высота 14,5 см). Найдены вместе с сосудами № 27, 28, 73 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1965/47).
7. Желто-зеленоватый (высота 12 см), (Гарни, погребение № 74, ИМА, № 2100/35).
8. Светло-зеленоватый (высота 14,5 см), (Гарни, погребение № 89, ИМА, № 2176/4).
9. Светло-зеленоватый, венчик отбит (высота 11,2 см), (Гарни, погребение).
- 4—9. Conical flasks with slightly widening lower part and a slight division of neck and body. Unearthed in Garny, in a slabstone tomb. 1st-2nd century A. D. Probably Syria.

4. Slight sky blue; height 12 cm. Found together with flasks nos. 14, 21, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/103).
5. Turquoise-blue; height 13.5cm. Found together with flask no 44. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/46).
6. Greenish; height 15.5 cm. Found together with flasks nos. 27, 28, 79. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/47).
7. Yellowish-Greenish; height 12 cm. (Garny, tomb 74, HMA, No 2100/35).
8. Slight greenish; height 14.4 cm. (Garny, tomb 89, HMA, No 217/4).
9. Slight greenish; height 11.2 cm. (Garny, in a tomb).

Տի՛ս №№ 4—6, Գարնի, I, սր. 46, րև. 44, տաճ. 24; Գարնի, II, սր. 15—16.

Смотров: 70—71, րև. 32, տաճ. XIII;

See: Կ ր ար և և, Материальная культура, стр. 12;

Կ ր ար և և, О торговых связях, стр. 75, րև. 74;

№№ 7, 8, Хачатурян, Материальная культура, стр. 15;

Ջագաննիսի՛ր՝ *Edgar*, table VIII, Nos. 36, 686, 32676;

Սարազան: *Csanalla*, tab'ye XXVII, 7, 8, 9;

Սարազան: *Toll*, table XIII, no. 1, XIV, no. 10, XLIII, tomb 23—XV, no. 1;

SCE, p. 165, 295 sqq. figs. 50, 17, 20, 21, 25, fig. 61. 5, 6, 8, 10;

Andrae und Lenzsen, Tafel 46, no. 13413 (c);

Davidson, Conith, fig. 11, 668;

JIV, table II, 8;

Fiarska, tabl. XLV, no. 3, XLIX no. 3.

Нонна, Погребение с оружием, рис. 22, 17;

- ✓ 10—12. Կունան շատ նզված իրանով, երկարավիզ սրվակներ, բաց կանաչավուն (բարձր. 8 սմ, մեկը թիթի), գտնվել է կարասավիքի թաղանից № № 62, 105 սրվակների հետ. մ. ք. I դար, սիրիական: (Վերին Արաշատ, ՀՊԹ, № № 2112/3, 2112/4):
- 10—12. Бальзамарии с конусовидным сильно вытянутым туловом и длинной шейкой, светло-зеленоватого цвета (высота 8 см, один отбит). Найдены в красном погребении вместе с сосудами № 62, 105. I в. Сирийского происхождения (Верин Арташат, ИМА, № 2112/3, 2112/4).
- 10—12. Flasks with tall necks, bodies dragged conically; slight greenish; height 8 cm.; Found in jar burial together with flasks nos. 62, 105. Syria, 1st century A. D. (Verin Artashat, HMA, No 2112/3, 2112/4).

Տի՛ս

Смотров: Хачатурян, Материальная культура, стр. 14.

See

Ջագաննիսի՛ր՝ *Toll*, tab'ye > XLIII, tomb 23—XV, No. 2;

Սարազան: *Vessberg*, p. 141, table XIX, 9;

Meyer, p. 509, No. 5102;

Davidson, fig. 11, No. 669;

Brook, Young, p. 89 sqq. table 25, figs. 1, 4 (1);

Kraetling, p. 543, table CXL, 6, fig. 25 (2565);

Harden, Ancient Glass, p. 424, fig. 3;

Գա՛յ Դուքեան, սր. 187 և ձևը, րև. 62.2;

Сорокина, Тузунский некрополь, табл. 12.2;

- ✓ 13—18. Կունան, նզված իրանով երկարավիզ սրվակներ, գտնվել են սաղարկալիքի թաղաններից, I—II դդ., սիրիական:
13. Կանաչավուն (բարձր. 4,5 սմ), գտնվել է № № 22, 102, 112, 116 սնորների հետ (Գառնի, դամբ. № 6, ՀՊԹ, № 1964/04):

14. Բաց-երկնագույն (բարձր. 8,5 սմ), գտնվել է № № 4, 21, 31 անոթների հետ (Գառնի, դարձ. № 9, ՀՊՔ, № 1964/105):
15. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 12 սմ ապի), գտնվել է № 89 սրվակի հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊՔ, № 2240/3):
16. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 11,5 սմ), գտնվել է № № 51, 52, 115 սրվակների հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊՔ, № 1835):
17. Բաց-կանաչավուն (պահույ. մասի բարձր. 6,3 սմ), գտնվել է № № 20, 107, 108 սրվակների հետ (Գեղատիր):
18. Կանաչավուն, հատակը ներկված, շրթրը կտրված (բարձր. 12 սմ), պահվում է Երևանի պատմության թանգարանում:
- 13—18. Балъзамарни с конусовидным вытнутым туловом и длинной шейкой. Найден в каменных ящиках I—II вв. Сирійского происхождения.
13. Зеленоватый (высота 4,5 см). Найден вместе с сосудами № 22, 102, 112, 116. (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/64).
14. Светло-голубой (высота 8,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 21, 31. (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/105).
15. Светло-зеленоватый, венчик обтрит (высота больше 12 см). Найден вместе с сосудом № 39. (Верин Геташен, из погребения, ИМА, № 2240/3).
16. Светло-зеленоватый (высота 11,5 см). Найден вместе с сосудами № 51, 52, 115 (Верин Геташен, из погребений, ИМА, № 1835).
17. Светло-зеленоватый (высота сохранившейся части 6,3 см). Найден вместе с сосудами № 20, 107, 108 (Гегхадир).
18. Зеленоватый, дно вдавленное, венчик обтрит (высота 12 см) (в Музее истории Еревана).
- 13—18. Flasks with tall necks, conical, dragged bodies. Found in slabstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
13. Greenish. Height 4.5 cm. Found together with flasks nos. 22, 102, 112, 116. (Garny, tomb 6, HMA, No 1964/64).
14. Turquoise blue. Height 8.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 21, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/105).
15. The festoon fractured; slight greenish. Height 12 cm. Found together with flask no. 39 in a tomb in Verin Guetashen, (HMA, No 2240/3).
16. Slight greenish. Height 11.5 cm. Found together with flasks nos. 51, 52, 115 in a tomb in Verin Guetashen (HMA No 1835).
17. Slight greenish. Height of the preserved part 6.3 cm. Found together with flasks nos. 20, 107, 108 (Geghadir).
18. Greenish. Concave base. The lip rim broken. Height 12 cm. Preserved at the museum of history of Yerevan.

Տի՛ս № 18. Եւրոպ. ԼՂ 36, տաբ. XV: 7:
 Смотри: №№ 13, 14, Гарни, I, рис. 33, 44, табл. 24.
 See: Т и р а н я н, Материальная культура, стр. 12;
 №№ 15, 16, 17: Х и ч а т р я н, Материальная культура, стр. 15:

Յազմենիսի՛
 Параллель: Ч и л а ш в и л и, стр. 167, табл. XV, 8:
 Parallels:

- 19—22. Կոնսուսիդնի իրանով երկարախիղ սրվակներ՝ գտնված սալարկվալիս թաղումներից, I—II դդ., սիրիական:

19. Բաց-դեղնավուն (բարձր. 3,8 սմ), գտնվել է № № 65, 74 անոթների հետ (Գառնի, դարձ. № 42, ՀՊՔ, № 1965/64):
20. Կանաչավուն (բարձր. 11 սմ), գտնվել է № № 17, 107, 108 սրվակների հետ (Գեղատիր):
21. Բաց-երկնագույն, գտնվել է № № 4, 14, 31 անոթների հետ (Գառնի, դարձ. № 9, ՀՊՔ, № 1964/104):
22. Իրանի մասը անգույն, բախանցիկ ապակույթ, գտնվել է № № 13, 102, 112, 116 սրվակների հետ (Գառնի, դարձ. № 6, ՀՊՔ, № 1964/87):
- 19—22. Балъзамарни с конусовидным призмистым туловом и длинной шейкой. Найден в каменных ящиках. I—II вв. Сирійского происхождения.
19. Светло-желтоватый (высота 3,8 см). Найден вместе с сосудами № 65, 74. (Гарни, погребение № 42, ИМА, № 1965/64).
20. Зеленоватый (высота 11 см). Найден вместе с сосудами № 17, 107, 108 (Гегхадир).
21. Светло-голубой (высота 10,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 14, 31 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/104).
22. Часть тулова, бесцветное, прозрачное стекло. Найден вместе с сосудами № 13, 102, 112, 116 (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/87).
- 19—22. Flasks with tall necks, conical low bodies. Found in slabstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
19. Slight yellowish. Height 3.8 cm. Found together with flasks nos. 61, 74. (Garny, tomb 42, HMA, No 1965/64).
20. Greenish. Height 11 cm. Found together with flasks nos. 17, 107, 108 (Geghadir).
21. Turquoise-blue. Height 10.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 14, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/104).
22. With a colourless body, of translucent glass. Found together with flasks nos. 13, 102, 112, 116. (Garny, tomb 6, HMA, No 1964/87).

Տի՛ս №№ 19, 21, Гарни, I, рис. 44, табл. 24; Гарни, II, табл. XIV, рис. 32:
 Смотри: Т и р а н я н, О перегородках сосудов, стр. 76, рис. 74;
 See: Т и р а н я н, Материальная культура, стр. 12;
 № 18, Х и ч а т р я н, Материальная культура, стр. 15:

Յազմենիսի՛
 Neuburg, table XXIII, 6:
 Параллель: Toll, table XIII, no 2:
 Parallels: П и л а р с к и, tabl. XLVII, 1, 2:

- 23—25. Կոնսուսիդնի իրանով երկարախիղ սրվակներ՝ գտնված սալարկվալիս թաղումներից, I—II դդ., սիրիական:
23. Բաց-երկնագույն (բարձր. 10,5 սմ), (Գառնի, դարձ. № 2, ՀՊՔ, № 1964/79):
24. Բաց-երկնագույն (բարձր. 10 սմ), (Գառնի, դարձ. № 40, ՀՊՔ, № 1965/60):
25. Կանաչավուն (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № № 32, 40, 80, 113 սրվակների հետ (Գառնի, դարձ. № 75, ՀՊՔ, № 2100/89):
- 23—25. Балъзамарни с конусовидным, несколько раздутым туловом и длинной шейкой. Найден в каменных ящиках. I—II вв. Сирійского происхождения.
23. Светло-голубой (высота 10,5 см), (Гарни, погребение № 2, ИМА, № 1964/79).

24. Светло-голубой (высота 10 см). (Гарни, погребение № 40, ИМА, № 1965/60).
25. Зеленоватый (высота 7 см). Найден вместе с сосудами № 32, 40, 60, 113 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/39).
- 23—25. Tall neck conical flasks, bodies slightly blown out. Found in slabstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
23. Turquoise blue. Height 10.5 cm. (Garny, tomb 2, HMA, No 1964/79).
24. Turquoise-blue. Height 10 cm. (Garny, tomb 40, HMA, No 1965/60).
25. Greenish. Height 7 cm. Found together with flasks nos. 32, 40, 60, 113 (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/39).

Տե՛ս №№ 23, 24, Գարնի, I, րև. 44; II, ցր. 70, թա՛ռ. XIV.
Смотри: № 25, Х а ч а т р и н, Материальная культура, стр. 15.

26. Գրանր դրոս ցո՛ւտ կո՛ւղերով երկարավզ արվակ, կապուս-կանաչավուն ապակի, (բարձր. 10,6 սմ), գունվել է ապարկալից թաղոմից, I—II դդ., սիրիական (Գասնի, դար. № 40, ՀՊԹ, № 1965/60):
26. Бальзамарий, тулово с выступающими боками и длинной шейкой, голубо-зеленоватого цвета. Найден в каменном ящике (высота 10,6 см). I—II вв. Сирийского происхождения. (Гарни, погребение № 40, ИМА, № 1965/60).
26. Carinated flask with tall neck, the body obliquely angular. Turquoise-blue. Found in slabstone tomb. Height 10.6 cm. 1st-2nd century A. D. Syria. (Garny, tomb 40, HMA, 1965/60).

Տե՛ս Գարնի, II, ցր. 70, թա՛ռ. XIV.
Смотри: See

- 27—36. Տանճամն շատ ոտոցիվ իրանով երկարավզ արվակներ, գունված ապարկալից և կարասային թաղոմներից, I—II դդ., սիրիական:
27. Բաց-երկնագույն (բարձր. 7,5 սմ), գունվել է կարասային թաղոմից՝ Օգոստու կայսեր դրամի և № № 6, 28, 73 անոթների հետ (Գասնի, դար. № 39, ՀՊԹ, № 1965/56):
28. Բաց-երկնագույն (բարձր. 17,3 սմ), գունվել է կարասային թաղոմից՝ Օգոստու կայսեր դրամի և № № 6, 27, 73 անոթների հետ (Գասնի, դար. № 39, ՀՊԹ, № 1965/54):
29. Կանաչավուն (բարձր. թերի, 8 սմ), երևակ, ՀՊԹ, № 1216/288):
30. Կանաչավուն-երկնագույն (բարձր. 12,5 սմ), գունվել է № 101 քնկոթների հետ (Գասնի, դար. № 58, ՀՊԹ, № 1966/40):
31. Բաց երկնագույն (բարձր. 11,5 սմ), գունվել է № № 4, 14, 21 անոթների հետ (Գասնի, դար. № 9, ՀՊԹ, № 1964/103):
32. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 15 սմ), գունվել է № № 25, 40, 60, 113 սրվակների հետ (Գասնի, դար. № 75, ՀՊԹ, № 2100/37):
33. Կապուս-կանաչավուն (բարձր. 12 սմ), (Աշնակ, դամբարանից, Պետական Էրմիտաժ, № K—6257):
- ✓ 34. Անգույն (բարձր. 13,5 սմ), (Աշնակ, դամբարանից, Պետական Էրմիտաժ, № K—6258):
35. Կանաչավագույն (պանակ. մասի բարձր. 5 սմ), գունվել է № № 57, 58 սրվակների հետ (Գասնի, դար. № 80, ՀՊԹ, № 2100/80):

36. Կապուսավուն (բարձր. թերի), (Գասնի, ՀՊԹ, № 2098/46):
- 27—36. Бальзамарии с сильно раздутыми грушевидным туловом и длинной шейкой. Найденны в каменных ящиках и карасных погребениях I—II вв. Сирийского происхождения.
27. Светло-голубой (высота 7,5 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 28, 73 (Гарни, погребение № 39, ИМА, № 1965/56).
28. Светло-голубой (высота 17,3 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 27, 73 (Гарни, погребение № 39, ИМА, № 1965/54).
29. Зеленоватый, шейка отбита (высота 8 см). (Ереван, ИМА, № 288).
30. Зеленовато-голубоватый (высота 12,5 см). Найден вместе с обломками сосуда № 101 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/40).
31. Светло-голубой (высота 11,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 14, 21 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/103).
32. Светло-зеленоватый (высота 15 см). Найден вместе с сосудами № 25, 40, 60, 113 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/37).
33. Голубо-зеленоватый (высота 12 см). (Ашнак, из погребений, Гос. Эрмитаж, № K₃—6257).
34. Бесцветный (высота 13,5 см). (Ашнак, из погребений, Гос. Эрмитаж, K₃—6258).
35. Фиолетового цвета (высота сохранившейся части 5 см). Найден вместе с сосудами № 57, 58 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/80).
36. Беловатый (вопная высота не сохранилась). (Гарни, из погребений, ИМА, № 2098/46).
- 27—36. Pear-shaped, tall necked flasks with protuberant bodies. Found in slabstone tomb. 1st-2nd century A. D. Possibly Syria.
27. Turquoise-blue. Height 7.5 cm. Found together with dinar of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 28, 73. (Garny, tomb 39, HMA, No 1965/56).
28. Turquoise-blue. Height 17.3 cm. Found together with dinar of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 27, 73. (Garny, tomb 39, HMA, No 1965/54).
29. Greenish, of incomplete height 8 cm. (Erevan, HMA, No 1216/288).
30. Turquoise-blue. Height 12.5 cm. Found together with fragments no 101. (Garny, tomb 58, HMA, No 1966/40).
31. Large body; turquoise-blue. Height 11.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 14, 21. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/103).
32. Slight greenish. Height 15 cm. Found together with flasks nos. 25, 40, 60, 113 and gilded beads (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/37).
33. Turquoise-blue. Height 12 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. K 3—6257).
34. Whitish, Height 13.5 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage inv. K 3—6258).
35. Violet; the preserved part 5 cm. high. Found together with flasks nos. 57, 58. (Garny, tomb 80, (Garny, tomb 80., HMA, No 2100/80).
36. Whitish, of incomplete height. (Garny, HMA, No 2098/46).

ՏՆ՝ա № 27, 28, 29, 30, 31, Գարն. I, բն. 45, տաբ. 24; Գարն. II, բն. 32, տաբ. XIII.
Сморгис: XIV; Тирация. Материальная культура, стр. 12; Тирация, О торговых са-
See: зах. стр. 75—76, рис. 74;
№ 32, Хачатрия. Материальная культура, стр. 15;
№ 33, 34, Княжзлов, стр. 55, рис. 3.

Չոգանեթեթ՝
Toll, table XIV, nos. 8, 11, 16;
Parallels: Fremersdorf, Das naturfarbene Glas, Tafel 57, 58;
Filarška, pp. 188—189, tabl. XLIII, 1, 3, XLIX, 2;
Zahn, p. 246;
Jung, Form 284;
Marshall, table 210, 1, 2, 3;
SCE, pp. 156, 201, sqq., figs. 22, 26, 48;
Vessberg, p. 133, table VII, pp. 22—26.

37. Գնդանի իրանով, երկարավիղ սրվակ, կապու-կանաչավուն ապակուց, (բարձր. 18 սմ), գունվել է արմուտային բաղադրից ք. Ի դար, սիրիական (Գառնի, դար. № 103, ՀՊԹ, № 2288/79):
37. Баллазарий с шаровидным туловом и длинной шейкой, голубо-зеленоватый (высота 18 см). Найден в грунтовом погребении. I в. н. э. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 103, ИМА, № 2288/79).
37. Ball-shaped body, tall-necked flask; of turquoise-blue glass. Height 18 cm. Found in an interment. 1st century A. D. Syria. (Garny, tomb 103, HMA, No 2288/79).

ՏՆ՝ա
Сморгис: Хачатрия. Материальная культура, стр. 15.
See

Չոգանեթեթ՝
Makhalatia, table IX, 3;
Parallels: Toll, table XLIV; tomb 24—IV, nos. 14—16, table XXXIX; tomb II (the last),
table LV; tomb 41, no. 4, tomb 47, no. 7;
SCE, pp. 11, 201 sqq., figs. 48, 22, 26;
Harden, Ancient Glass, p. 424, fig. 3;
Griechische Altertümer, fig. 36;
Marshall, table 210, 1, 2, 3.

- 38—42. Գնդանի իրանով երկարավիղ փոքր սրվակներ, նոր ապակուց, գունված ապարկային բաղադրանքից: I դար, սիրիական կամ կիպրոսյան:
38. Կանաչավազմ (բարձր. 3,3 սմ), (Գառնի, դարբարանից):
39. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 3,5 սմ), գունվել է № 15 սրվակի նետ (Վերին Գետաշեն, դարբարանի, ՀՊԹ, № 2240/4):
40. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 4 սմ), գունվել է № 25, 32, 60, 113 սրվակների նետ (Գառնի, դար. № 75, ՀՊԹ, № 2100/38):
41. Անդուցն (բարձր. 4 սմ), (Գառնի, դար. № 63, ՀՊԹ, 2098/5):
42. Կանաչավուն (բարձր. 9 սմ), գունվել է № 79 սրվակի նետ (Գառնի, դար. № 97, ՀՊԹ, № 2334/49):
38—42. Миниатюрные баллазарии с шаровидным туловом и длинной шейкой, из тонкого стекла. Найдены в каменных ящиках I в. Сирийского или кипрского происхождения.
38. Фиолетового цвета (высота 3,3 см). (Гарни, из погребения).
39. Светло-зеленоватый (высота 3,5 см). Найден вместе с сосудом № 15. (Верни Геташен, из погребения, ИМА, № 2240/4).
40. Светло-зеленоватый (высота 4 см). Найден вместе с сосудами № 25, 32, 60, 113. (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/38).
41. Бесцветный (высота 4 см). (Гарни, погребение № 63, ИМА, № 2098/5).
42. Зеленоватый (высота 9 см). Найден вместе с сосудом № 79 (Гарни, погребение № 97, ИМА, № 2334/49).

- 38—42. Small tall neck flasks with ball-shaped bodies; of fine glass. Found in slabstone tomb. 1st century A. D. Syria or Cyprus.
38. Violet. Height 3.3 cm. (Garny from a tomb).
39. Slight-greenish. Height 3.5 cm. Found together with flask no. 15 (from a tomb in Verin Guetashen, HMA, No 2240/4).
40. Slight-greenish. Height 4 cm. Found together with flasks nos. 25, 32, 60, 113 and gilded and animal-shaped beads. (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/38).
41. Uncoloured. Height 4 cm. (Garny, tomb 63, HMA, No 2098/5).
42. Greenish. Height 9 cm. Found together with flask no. 79. (Garny, tomb 97, HMA, No 2334/49).

ՏՆ՝ա № 42: հասցե է. Երևանի մարզ. էջ 90—91.
Сморгис: № 39—41; Хачатрия. Материальная культура, стр. 15.
See

Չոգանեթեթ՝
Elsen, pp. 292, 370, table 50c;
Parallels: SCE, pp. 153, 154, 202, fig. 48, 1, 2, 3—7;
Parallels: Vessberg, p. 129 sqq., table VI, 1, 7, 8;
Brook, Young, p. 85, table 30, fig. 5, 13 (3);
Materiale, p. 34, fig. 18, 2;
Fremersdorf, Romisches Bunigta, p. 38, Tafel 56;
Nilsen, table IV, fig. 608;
Bassermann Jordan, figs. 79, 172;
Antiquities of Roman Britain, p. 42, fig. 12;
Sankowsky, fig. 376;
Bergor, table 12, fig. 183;
JIV, table IV, no. 20;
Filarška, tabl. XXVIII, 1;
Saldern, p. 8, table 6, fig. 8;
Boutler, table 45, fig. 71;
Trois Millénaires d'Art, fig. 162;
Ասլանյան, Из истории, стр. 126 и далее, 146 и далее, рис. 5;
Гайдукевич, стр. 216 и далее, рис. 83.

- 43—56. Զվանի իրանով, երկարավիղ սրվակներ, իրանի և վիզ ընդգծված սնդուկով: Գունվել են ապարկային բաղադրանքի մեջ՝ Ռոստոս կայսեր դրամների, զեմաներով մատանների և այլ իրերի նետ, 1—II դդ., հավանաբար սելեուկյան:
43. Կանաչավուն (բարձր. 12,7 սմ), գունվել է Ռոստոս կայսեր դրամների և № 75, 119 սնդուրների նետ (Գառնի, դար. № 14, ՀՊԹ, № 1965/46):
44. Կանաչավուն (բարձր. 14,2 սմ), գունվել է № 5 սնդուրի նետ (Գառնի, դար. № 37, ՀՊԹ, № 1965/75):
45. Կանաչավուն (բարձր. 14 սմ), (Գառնի, դար. № 46, ՀՊԹ, № 1965/75):
46. Կանաչավուն (բարձր. 13 սմ), գունվել է № 100 թվարների նետ (Գառնի, դար. № 56, ՀՊԹ, № 1964/129):
47. Վերին մասը չարգծված, կանաչավուն (բարձր. 11,5 սմ), (Գառնի, դար. № 57, ՀՊԹ, № 1966/35):
48. Կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դար. № 79, ՀՊԹ, № 2100/34):
49. Կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դար. № 77, ՀՊԹ, № 2100/70):
50. Կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դար. № 88, ՀՊԹ, № 2176/2):
51. Կանաչավուն (բարձր. 13 սմ), գունվել է № 16, 52, 115 սրվակների նետ (Վերին Գետաշեն, դարբարանի, ՀՊԹ, № 1834a):
52. Կանաչավուն (բարձր. 13 սմ), գունվել է № 16, 51, 115 սրվակների նետ (Վերին Գետաշեն, դարբարանի, ՀՊԹ, № 1834b):
53. Մուգ կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Մուրի շրջակայքի, ՀՊԹ, № 1821).

54. Մուգ կանաչավուն, ստանց զիւն Գանձիկ է. № № 59, 109, 123 արվակներին նախ (Սևան բաղար, դամբարանք, ՀԳՔ, № 2241/3):
55. Կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Շրևանի Գառնուրայի բանգարան):
56. Կանաչավուն, զիւն զիւրին մասը բերի (բարձր. 10 սմ), (Վրացիանի բանգարան, № $\frac{50-06}{A-1-4}$):
- 43-56. Балъзамарии с яйцевидным туловом и длинной шейкой с подчеркнутым переходом от тулова к шейке. Найдены в каменных ящиках, вместе с монетами императора Августа и перстнями с геммами первых веков н. э. I—II вв. Вероятно, местного производства.
43. Зеленоватый (высота 12,7 см). Найден вместе с двумя монетами Августа и сосудами № 75, 119. (Гарни, погребение № 14, ИМА. № 1965/46).
44. Зеленоватый (высота 14,2 см). Найден вместе с сосудом № 5 (Гарни, погребение № 37, ИМА, № 1965/75).
45. Зеленоватый (высота 14 см), (Гарни, погребение № 46, ИМА, № 1965/75).
46. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с обломками сосуда № 100 (Гарни, погребение № 56, ИМА, № 1964/129).
47. Зеленоватый, верхняя часть отбита (высота 11,5 см), (Гарни, погребение № 57, ИМА, № 1966/35).
48. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 79, ИМА, № 2100/34).
49. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 77, ИМА, № 2100/70).
50. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 88, ИМА, № 2176/2).
51. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с сосудами № 16, 52, 115 (Верин Геташен, из погребения, ИМА, № 1834).
52. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с сосудами № 16, 51, 115 (Верин Геташен, из погребения № 1834).
53. Темно-зеленоватый (высота 12,5 см). (Из окрестностей Кохла, ИМА, № 1821).
54. Темно-зеленоватый, шейка отбита. Найден вместе с сосудами № 59, 109, 123 (Город Севан, из погребения, ИМА, № 2241/3).
55. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Музей истории города Еревана).
56. Желто-зеленоватый, верхняя часть шейки отбита (высота 10 см), Музей Грузии № $\frac{50-06}{A-1-4}$:
- 43-56. Oval-bodied, tall neck flasks; with underlined passage from neck to body. Found in slabstone tombs together with dinars of emperor Augustus, incised rings and other objects. 1 st-2nd century A. D. Possibly local.
43. Greenish. Height 12.7 cm. Found together with two dinars of emperor Augustus and with flasks nos. 75, 119. (Garny, tomb 14, HMA, No 1965/46).
44. Greenish. Height 14.2 cm. Found together with flask no. 5. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/75).
45. Greenish. Height 14 cm. (Found in tomb no. 46 in Garny, HMA, No 1966/75).

46. Greenish. Height 13 cm. Found together with fragments no. 100. (Garny, tomb 56, HMA, No 1964/129).
47. The upper part broken. Greenish. Height 11.45 cm. (Garny, tomb 57, HMA, No 1966/35).
48. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 79, HMA, No 2100/34).
49. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 77, HMA, No 2100/70).
50. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 88, HMA, No 2176/2).
51. Greenish. Height 13 cm. Found together with flasks nos. 16, 52, 115 (from a tomb in Verin Gueatashen, HMA, No 1834a).
52. Greenish. Height 13 cm. Found together with flasks nos. 16, 51, 115, (from a tomb in Verin Gueatashen, HMA, No 1834b).
53. Opaque greenish. Height 12.5 cm. (from a tomb in the vicinity of Koghb, HMA, No 1821).
54. Opaque greenish. Neckless. Found together with flasks nos. 59, 109, 123. (Town of Sevan, tomb, HMA, No 2241/3).
55. Greenish. Height 12.5 cm. (History Museum of Yerevan).
56. Yellow-greenish; the upper part of the neck incomplete. Height 10 cm. Museum of Georgia, inv. no. $\frac{50-06}{A-1-4}$:

Տիպը № 43-47, Գարնի, I, րև. 45, տաբ. 24; Գարնի, II, րև. 31, տաբ. XIII, XV; Կոլոնիան, Մատերիալնա Կուլտուրա, ր. 12-13; Կոլոնիան, Օմեդ քերտուզան, ր. 87, № 48-54, Հիստորիա, Մատերիալնա Կուլտուրա, ր. 17:
 № 2 և 3 և 5, Մեթոդ արվեստի Երևան, ր. 75, 46, 5:
 № 26, Վրացի Ե. Մ 125, տաբ. 19, 54-7:

Չորանիստը՝ Քրիստի, ր. 106, տաբ. V, VII, X:
 Փարալելը՝ Շիլինյան, ր. 121 և ձախ. 55, 2:
 Քառուստը՝ Կառնեյ, Ալբոն, ր. 25, տաբ. XXXIV:

- ✓ 57-59. Գնդանն սի կանաչին արվակներ, նոր սալակո՞ գոնված սալակալային բաղարներին, I ր., ներտնված Միջերկրականի արևելյան ստորին, Կիպրոսի:
- ✓ 57. Մուգ շագանակալային (բարձր. բերի), գոնվիկ է № № 35, 58 արվակներին նախ (Գառնի, դամբ. № 80, ՀԳՔ, № 2100/80):
58. Կանաչավուն (բարձր. 4 սմ), գոնվիկ է № № 35, 57 արվակներին նախ (Գառնի, դամբ. № 80, ՀԳՔ, № 2100/80):
59. Կանաչավուն (բարձր. 4 սմ), գոնվիկ է № № 54, 109, 123 արվակներին նախ (Սևան բաղար, դամբարանք, ՀԳՔ, № 2241/2):
- 57-59. Шаровидные флаконы с одной ручкой, из тонкого стекла. Найдены в каменных ящиках. I в. Привезены с восточных берегов Средиземного моря, из Кипра.
57. Темно-коричневый (высота неполная). Найден вместе с сосудами №№ 35, 58 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/80).
58. Фиолетового цвета (высота 4 см). Найден вместе с сосудами №№ 35, 57 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/81).
59. Фиолетового цвета (высота 4 см). Найден вместе с сосудами №№ 54, 109, 123 (город Севан, из погребения, ИМА, № 2241/2).
- 57-59. Ball-shaped, one handle flasks of fine glass. Found in slabstone tombs, 1st century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean (Cyprus).

71. Բնոր, բաց-կանաչավուն, մուգ-կանաչավուն կանթով (Վանո քաղաք, Բերդ գյուղ, ՀԳՔ, № 2257/50):
- 68—71. Флаконы шаровидные, большие, с двумя ручками, верхние концы которых прикреплены к средней части шейки. II—III вв. Вероятно, сирийского происхождения.
68. Светло-фиолетового, красноватого цвета, тонкое стекло (высота 14,3 см). (Ашнак, из погребения, Гос. Эрмитаж № К₃—6254).
69. Желтоватый (высота 15,5 см), (Гарни, погребение № 93, ИМА, № 2234/31).
70. Темно-зеленый с несколько вдавленным дном (высота 12 см) (окрестности Когха, ИМА, № 1820).
71. Фрагмент, светло-зеленоватый с ручкой темно-зеленого цвета (город Камо, крепость, ИМА, № 2257/50).
- 68—71. Ball-shaped, large vessels with two handles; the upper part of the handle fixed in the centre of the neck. 2nd-3rd century A. D. Possibly Syria.
68. Slight reddish-violet; thin glass. Height 14.3 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. K₃—6254).
69. Yellowish. Height 15.5 cm. (Garny, tomb 93, HMA, No 2234/31).
70. Mossy green. The base slightly concave Height 12 cm. (the region of Koghb, HMA, No 1820).
71. Fragment, slight greenish, with a dark greenish handle. (Town of Kamo, ancient forteresse, HMA, No 2257/50).

Տե՛ս: № 68, Կառնաձո, ք. 54, րև. 2.
 Տեսրոյ: № 69—70, Խաչատրյան, Մատերիալայն կուլտուր, ք. 17.
 Տե՛ս:

Յուզմաներ՝
 Սարազան: Մրցանակ, րև. 9.
 Սարազան:

- ✓ 72. Գնդան երկլանրանի անոր, մանրականաչավուն հաստ ապակուց, իրանի կենտրոնից անցնում է երեք փորագրի գոտի, երկրաժայռ է կառուցված և ունի մուգ: Հաստակը ներկված (բարձր. 9 սմ), III—IV դդ., հավանաբար սիրիական (Մարտունու շրջան, Բարձր գյուղ, դամբարանի, ՀԳՔ, № 2297/7):
72. Флакон шаровидный, с двумя ручками, из толстого ярко-зеленого стекла. Вдоль средней части тулова проходит три гравированных пояса и еще по два у плеча и у дна. Дно вдавленное (высота 9 см). III—IV вв. По видимому, сирийского происхождения (Мартуниский район, село Караджи, из погребения, ИМА, № 2297/7).
72. Ball-shaped vessel with two handles; thick mossy greenish glass. Three engraved bands encircle the middle part of the body, and two more at the base and the top. The base is concave. Height 9 cm. 3rd-4th century A. D. Possibly Syria. (From a tomb in the village of Karadzi, Martoony district, HMA, No 2297/7).

Տե՛ս:
 Տեսրոյ: Խաչատրյան, Մատերիալայն կուլտուր, ք. 17.
 Տե՛ս:

- ✓ 73. Ամֆորան երկլանրանի անոր, մանրականաչավուն (բարձր. 12,2 սմ), զբոսնվել է կարասային թաղուց՝ Օգոստոս կայսեր կրթի և Նո Նո 6, 27, 28 անթրոնի հետ: Քրիստոս II դարի սկիզբ, հավանաբար սիրիական (Գառնի, դամբ. № 39, ՀԳՔ, № 1965/58):

— 44 —

73. Амфоровидный сосуд с двумя ручками, фиолетового цвета (высота 12,2 см). Найден в карасином погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 27, 28. Датировается, по-видимому, началом II в. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение №39, ИМА, № 1965/58).
73. Amorphous vessel with two handles; violet. Height 12.2 cm. Found in a jar interment, together with a coin of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 27, 28. The dating is presumably 2nd century A. D. (Garny, tomb no. 39, HMA, No 1965/58).

Տե՛ս:
 Տեսրոյ: Գարնի, II, տաբ. XVI; Կարաճյան, Մատերիալայն կուլտուր, ք. 11.
 Տե՛ս:

Յուզմաներ՝
 Սարազան: Crenola, table XXIX, 3.
 Սարազան: Ridder, table XV, no. 324.
 Սարազան:

74. Փոքր սրվակ, իրանի ներքին մասը զննան, վերինը սպիկ հեղ, հաստակը կոնիկ մասն, ոչ երկար վզով, դեղնավուն (բարձր. 3,5 սմ), գտնվել է ապակային թաղուց, № Նո 19, 65 սրվակների հետ: I—II դդ., հավանաբար սիրիական (Գառնի, դամբ. 42, ՀԳՔ, 1965/63):
74. Маленький сосуд, нижняя часть тулова шаровидная с усеченно-конической верхней частью и невысокой шейкой, желтоватого цвета (высота 3,5 см). Найден в каменном ящике, вместе с сосудами № 19, 65. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 42, ИМА, № 1965/63).
74. A small flask, ball-shaped at the base, tapering upwards; conical in shape; low neck; yellowish. Height 3.5 cm. Found together with flasks nos. 19, 65. Found in a slabstone tomb 1st-2nd century A. D. Possibly Syria (Garny, tomb 46, HMA, No 1965/63).

Տե՛ս:
 Տեսրոյ: Գարնի, II, րև. 33, տաբ. 14.
 Տե՛ս:

75. Փոքր սրվակ, ձվանի իրանով, երեք ոտքով, կանաչավուն (բարձր. 6,5 սմ), գտնվել է ապակային թաղուց՝ Օգոստոս կայսեր կրթի դամբ. և № Նո 43, 119 սրվակների հետ: I—II դդ., հավանաբար սիրիական (Գառնի, դամբ. № 14, ՀԳՔ, № 1964/128):
75. Маленький сосуд, с яйцевидным туловом на трех ножках, зеленоватый (высота 6,5 см). Найден в каменном ящике вместе с двумя монетами императора Августа и сосудами № 43, 119. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 14, ИМА, № 1964/128).
75. Ovoid, small flask with three feet; greenish. Height 6.5 cm. Found in a slabstone tomb, together with two coins of emperor Augustus and with flasks nos. 43, 119. 1st-2nd century A. D. Possibly Syria. (Garny, tomb 14, HMA, No 1964/128).

Տե՛ս:
 Տեսրոյ: Գարնի, I, րև. 44, տաբ. XIV.
 Տե՛ս:

Յուզմաներ՝
 Սարազան: Fraeher, table VI, 35.
 Սարազան:

— 45 —

81. Գնդանի իրանով, երկարավիզ, կանաչավուն (բարձր. 6,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 102, ԼՊՔ, № 2288/77):
82. Գնդանի իրանով, երկարավիզ, մուգ-կանաչավուն (բարձր. 7 սմ), (գտնվելու վայրը անհայտ, ԼՊՔ, № 79):
83. Զգանի իրանով, ձագարանի կարճ վզով, փամբայր անդույն (բարձր. 5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 66, ԼՊՔ, № 2099/91):
- 81—83. Флаконы с вдавленными с четырех сторон стенками. III—IV вв. Восточн.-местного происхождения.
81. Флакон с шаровидным туловом и длинной шейкой из зеленоватого стекла (высота 6,5 см), (Гарни, погребение № 102, ИМА, № 2288/77).
82. Шаровидный флакон с длинной шейкой темно-зеленоватого цвета (высота 7 см), (место находки неизвестно, ИМА, № 79).
83. Флакон с яйцевидным туловом, растругообразной низкой шейкой, стекло почти бесцветное (высота 5 см), (Гарни, погребение № 66, ИМА, № 2099/91).
- 81—83. Flasks intorted on all sides. 3rd-4th century A. D. Possibly local.
81. Ball-shaped body; tall neck; greenish. Height 6.5 cm. (Garny, tomb 102, HMA, No 2288/77).
82. Ball-shaped body; tall neck; opaque greenish. Height 7 cm. (locus unidentified, HMA, No 79).
83. Ovoid body, funnel-shaped low neck; nearly colourless. Height 5 cm. (Garny, tomb 66, HMA, 2099/91).

Տե՛ս
Смотри: Хачатрян, Материальная культура, стр. 17.

Զնայուններ՝
Парадиз: Казнев, О двух, стр. 35, табл. III, 2.
Parallels: Вайдов, Минтечуар в III—VIII веках, стр. 153, табл. XI.

84. Կրկնված կողերով և վերստի զարդով մեկ կանթանի արված: Հաստակը ներնված, զվեճ փարթաված է լայն, ստափակ գլխով օժտված, մուգ-մանուշակագույն (բարձր. 7,5 սմ), գտնվել է սպարկղային քարոսից, II—III դդ., բերված է Միջերկրական արևելյան ափերից (Արևլույսի շրջան, Էլարի ավազաններում, ԼՊՔ, № 2261/22):
84. Флакон с одной ручкой, вдавленными стенками и накладными узорами. Дно вдавленное, на шейке наложен эмалевый пояс с плоским окончанием. Стекло темно-фиолетового цвета (высота 7,5 см). Найден в каменном ящике II—III вв. Привезен, вероятно, из восточных центров Средиземного моря (Абовянский район, Эларский песчаный карьер, ИМА, № 2264/22).
84. Flask with one handle and dragged decorations; sides and base intorted. Neck wound with snake-shaped broad, flat-headed ornament; dark violet. Height 7.5 cm. 2nd-3rd century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean. Found in a slabstone tomb, in the sandpit of Elar (district of Kotalk, HMA, No 2261/22).

Տե՛ս
Смотри: Хачатрян, Материальная культура, стр. 17.

85. Գնդանի իրանի վրա վերստի զարդերով, ցածրադիր ուղղով, երկարավիզ արված: Իրանի վրա արված է օժտվածավուն գույն, իսկ զվեճ փարթաված է ստափակ գլխով օժտված գույն: Բաց կանաչավուն հաստ ստափակ (բարձր. 9,5 սմ), գտնվել է սպարկղային քարոսից, II—III դդ., սիրիական (Գառնի, դամբ. № 92, ԼՊՔ, № 2176/7):
85. Флакон шаровидный, с длинной шейкой, низким подлоном и накладными узорами. На тулове и шейке имеются эмалевые рисунки. Толстое светло-зеленоватое стекло (высота 9,5 см). Найден в каменном ящике. II—III вв. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 92, ИМА, № 2176/7).
85. A flask with tall neck and a ball-shaped body, overlaid with ornaments; low feet. A snake-shaped ribbon is trailed over the body, and the neck is swirled with flat-headed snake shaped ribbon. The thick glass is slight greenish. Height 9.5 cm. Found in slabstone tomb 2nd-3rd century A. D. Syria. (Garny, tomb 92, HMA, No 2176/7).

Տե՛ս
Смотри: իսլ. հոդ. 194, 54, 9.
See: Хачатрян, Материальная культура, стр. 16.

Ծագումներ՝
Smith, 145 p. sqq. nos. 308, 309, 311—313 315, 316, 318:

Parallels: Eisen, table 95;
Trés Mémoires d'Art, no. 197;
Neuburg, table XVII, 58, 59;
Isings, loc. 93;
Kiss, Die Antiken Gläser, Tafel XII, 100;
GB, v. 31 II. 5. 1908, pp. 189, 192, fig. 15.

86. Գնդանի արված, իրանի վրա շագանակագույն վերստի զարդով, բարձր անդույն ստափակ: Հաստակ ներնված է (բարձր. 6,5 սմ), II—III դդ., սիրիական կամ եգիպտական (վաղաքաղառ, Էլարածին, ԼՊՔ, № 732):
86. Флакон шаровидный, с высокой шейкой, из тонкого бесцветного стекла. На тулове накладное украшение коричневого цвета. Дно вдавленное (высота 6,5 см). II—III вв. Сирийского или египетского происхождения (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 732).
86. Flask with tall neck; uncoloured; the ball-shaped body is marvered with chestnut-coloured ornaments. Base concave. Height 6.5 cm. 2nd-3rd century A. D. Syria or Egypt (Vagharshapat, Echmiatsin, HMA, No 732).

Տե՛ս
Смотри: Хачатрян, Материальная культура, стр. 16.

87. Թառ, կանաչավուն, ներքևի մասը ծանկված վերստի ցանցանի զարդով, ճառսակը քիչ ներնված (բարձր. 8,5 սմ), գտնվել է սպարկղային քարոսից՝ Արտաշի 1-ինի արձարայա դրանի մոտ: III դար, հավանաբար նոնեույան (Գառնի, դամբ. № 104, ԼՊՔ, № 2288/81):
88. Կոպանիտի անոթի քեկր (Գառնի անոթ, շիրտից, ԼՊՔ, № 2100/87):
87. Чаша, нижняя часть которой покрыта накладным узором-сеткой, дно несколько вдавленное (высота 8,5 см). Найдена в каменном ящике вместе с монетой Арташира I. (III в.). Возможно, рейского происхождения (Гарни, погребение № 104, ИМА, № 2288/81).
88. Обломки однотипного сосуда (Гарни, крепость, ИМА, 2100/87).
87. Greenish bowl, the lower part possessing grill work; the base slightly concave. Height 8.5 cm. Found in slabstone tomb together with a coin of

Artashir I, 3rd century A. D. Possibly Rhineland. (Garny, tomb 194, HMA, No 2288/81).

88. Fragment of a similar bowl (fortress of Garny, excavated from a layer, HMA, No 2100/87).

Տե՛ս
Смотри: See
Хачатрян, Материальная культура, стр. 16.

Ծագումնաբ.՝ *Eskholm*, p. 33, fig. 7b;
Քրազան: *Eggers, Zur abendlichen*, p. 141, type 200, fig. 3;
Քրազան: *Eggers, Der römische Import*, p. 86, Tafel 15, nos. 159, 200;
Քրազան: *Fromersdorf, Römische Gläser*, p. 74 sqq. Tafel 114—119;
Kiss, Das Glas, figs. 98, 384;
Drelich, table LXXV, 3;
Berger, p. 48, table 7, no. 116.

89. Զգված իրանով մի կանթանի (կտորված) սրվակ, ոտքը և սրվակը դեպի դուրս լայնացող: Իրանը մինչև սրվակը ծածկված է սպախա թելից սրվակով սպիրալաձև վերադիր գարրով, մասնավազանալուծ (բարձր, 11,5 սմ), III դ. վերջ, IV դ., սիրիական (Վաղարշապատ, Էշմիածին, ՀՊԹ, № 437):

89. Сосуд с вытянутым туловом, с одной ручкой (отбитой) и расширяющимся наружу венчиком и подноном. Тулово до венчика покрыто накладным спиральевидным узором. Стекло ярко-зеленоватого цвета (высота 11,5 см). Конец III начало IV в. Сирийского происхождения (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 437).

89. One handle (fractured) flask with elongated body, the foot and rim widening outwards. The body is marvered up to the rim with spiral motifs of glass thread. Mossy greenish. Height 11.5 cm. Close of the 3rd or early 4th century A. D. Syria. (Vagharshapat, Echmiatsin, HMA, No 437).

Տե՛ս
Смотри: See
Хачатрян, Материальная культура, стр. 16.

Ծագումնաբ.՝ *Kiss, Das Glas*, p. 328;
Քրազան: *Neuburg*, p. 25, nos. 67, 69;
Քրազան: *History of Technology*, vol. II, p. 313, fig. 304;
Vessberg, p. 142 sqq. tables XVII, 2 VI, 3;
Trois Millénaires d'Art, no. 131;
Bassettman-Jordan, table VIII, no. 146;
Froehner, table VIII, no. 45;
Niessen, table XLVII, no. 103;
Gläser aus Syrien, no. 328.

90—92. Գնդանի, փոքր ինչ տափակ իրանով, երկարավիզ, լայնացող սրվակով սրբավանդներ, տար վիճակում ունեինով կնճված, ուռուցիկ գարրերով: III—IV դարեր, եգիպտական կամ սիրիական:

90. Անդրույն հաստ սրվակի (բարձր, 8,5 սմ), գունդի է Փանգրեթի հիբրոնդկերտավանքի շինարարության ժամանակ (ՀՊԹ, № 1140):

91. Անդրույն հաստ սրվակի (բարձր, 9,5 սմ), (ՀՊԹ, № 730):

92. Անդրույն հաստ սրվակի (բարձր, 9 սմ), (Կամո քաղաքի դամբարանից, ՀՊԹ, № 1157/29):

90—92. Флаконы шаровидные с длинной шейкой и расширяющимся венчиком. Тулово несколько приплюснуто, украшено выпуклыми узорами, сделанными путем зашпима в горячем состоянии. III—IV вв. Египетского или сирийского происхождения.

90. Толстое бесцветное стекло (высота 8,5 см), (найдено при строительстве КанакерГЭСА, ИМА, № 1140).

91. Толстое бесцветное стекло (высота 9,5 см), (ИМА, № 730).

92. Толстое бесцветное стекло (высота 9 см), (город Камо, из погребений, ИМА, № 2257/29).

90—92. Flasks with tall necks, widening rims and ball-shaped somewhat flattened bodies; the protuberant designs are made by means of hot pincers. 3rd-4th century A. D. Egypt or Syria.

90. Uncoloured, thick glass. Height 8.5 cm. Found out during the construction of the Kanaker hydro-power plan (HMA, No 1140).

91. Uncoloured, thick glass. Height 9.5 cm. (HMA, No 730).

92. Uncoloured, thick glass. Height 9 cm. (from a tomb in the town of Kamó, HMA, No 2257/29).

Ծագումնաբ.՝ ГИМ № 81988, ОП 1124/XXVIII—15,
տե՛ս գրքերով սուղված:

Քրազան: Сосуда с подобным украшением.
Քրազան: Flasks with analogous designs.
Edgar, p. 37, table VI, no. 32 566;
Trois Millénaires d'Art, nos. 159—201, 200;
Eisen, p. 614 sqq. fig. 259, table 151;
Kraefling, p. 536, fig. 18 no. (244) 67;
Delougat, Haines, p. 49, table 50, 9.

93. Տանձանի կանթավիզ սրվակ, բաց-կանաչավուն սրվակուց: Հատակը կրթ (բարձր, 7 սմ): III—IV դդ., Միջերկրական ծովի արևելյան ափերից (Վաղարշապատ, Էշմիածին, դար. № 3, ՀՊԹ, № 438):

93. Грушевидный сосуд с короткой шейкой, из светло-зеленоватого стекла. Дно круглое (высота 7 см). III—IV вв. Привезен из восточных центров Средиземноморья (Вагаршапат, Эчмиадзин, погребение № 3, ИМА, № 438).

93. Pear-shaped flask with a low neck; of slight greenish glass; flattened base. Height 7 cm. 3rd-4th century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean. (Vagharshapat, Echmiatsin, tomb 3, HMA, No 438).

94—95. Գնդանի ձգված իրանով, դեպի վեր լայնացող զրով սրվակներ, բարակ սրվակուց, II—III դդ., հավանաբար Միջերկրական արևելյան ափերից:

94. Բաց-կանաչավուն, հատակին սրբով ուռուցիկ մնացորդով (բարձր, 5,5 սմ), (Վաղարշապատ, Էշմիածին, ՀՊԹ, № 441):

95. Կանթավուն անբարձրանցիկ բարակ սրվակի, հատակը հարթ, շուրթը կտրված (բարձր, 6 սմ), (Էշմիածին բանգարան):

94—95. Флаконы шаровидные, несколько вытянутые, тонкостенные с расширяющейся верху шейкой II—III вв. Вероятно, привезены из восточных центров Средиземноморья.

94. Светло-зеленоватый, с остатком выступа на дне (высота 5,5 см), (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 441).

95. Матовое тонкое стекло, молочного цвета, дно плоское, венчик отбит (высота 6 см). (музей Эчмиадзина).

94—95. Flasks of thin glass, the necks, widening upwards, the bodies ball-shaped. 2nd-3rd century A. D. Possibly from the eastern shores of the Mediterranean.

94. Slight greenish, withconvex remnants of the navel at the bottom. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, Echmiatsin, HMA, No 441).

95. Milky, nontransparent thin glass; flattened base; the lip rim broken. Height 6 cm. (Museum of Echmiatsin.
- Յուզվածիկեր՝ № 94, Պատմիկ երկրաբ. ստորի բաժնի, Փոսթովի հավաքածու, E 534:
 Παράλληλα: № 94, Гос. Эрмитаж, античный отдел, коллекция Вырубова—E 534.
 Parallel: No 94, the Hermitage, Antique section, Virutov's collection—E 534.
- 96—97. Գնդաձև իրանով, դեպի վեր լայնացող վզով սրվակներ: IV—V դդ., հավանաբար տեղական:
96. Բաց-կանաչավուն, հաստակը ներկված (բարձր. 5 սմ), (Հրազդանից, ՀԳՔ, № 34):
87. Բաց-դեղնավուն, հաստակը ներկված (բարձր. 7 սմ), (գունված տեղը անհայտ, ՀԳՔ, № 727):
- 96—97. Флаконы шаровидные с шейкой, расширяющейся кверху. IV—V вв. Вероятно, местного происхождения.
96. Светло-зеленоватый, дно вдавленное (высота 5 см), (Раздан, ИМА, № 34).
97. Светло-желтоватый, дно вдавленное (высота 7 см), (место находки неизвестно, ИМА, № 727).
- 96—97. Flasks with necks widening upwards and possessing ballshaped bodies. 4th-5th century A. D. (Possibly local).
96. Slight greenish; concave base. Height 5 cm. (from Hrazdan, ИМА, No 34).
97. Slight yellowish; concave base; Height 7 cm. (locus unidentified, ИМА, No 727).
- 98—99. Տանձանև, ուռուցիկ իրանով, կարճ վզով և ներկված հաստակով սրվակներ (շարված), անդույն (սպիտակ) բարակ սավակի (բարձր. մոտ. 11 սմ), գունվել է սպարկրային բաղաձո՞ր՝ Օգուտոս կայսեր զրափի հետ, մ. թ. I դար (Կասեի, դարձ. № 47, ՀԳՔ, № 1965/77, 1965/78):
- 98—99. Обломки сосудов с грушевидным выпуклым туловом, короткой шейкой и вдавленным дном, из тонкого бесцветного стекла (высота около 11 см). Найдены в каменном ящике вместе с монетой императора Августа. I в. (Гарни, погребение № 47, ИМА, № 1965/77, 1965/78).
- 58—99. Fragments of flasks with pear-shaped protuberant bodies, low necks and concave bases. Colourless (white), thin glass. Height about 11 cm. Found together with the coin of emperor Augustus. 1st century A. D. (Garny, tomb 47, ИМА, No 1965/77, 1965/78).
- Տե՛ս
 Смотря: Гарни, II, стр. 17, рис. 33.
 See
- 100—102. Սրվակների քեկորներ, դեղնավուն (սաթի գույնի), գունվել են սպարկրային բաղաձո՞ր՝ մ. թ. I դար:
100. Կասեի, դարձ. № 56, գունվել են № 46 անոթի հետ (ՀԳՔ, № 1966/25):
101. Կասեի, դարձ. № 58, հետո գունվել է № 30 սրվակը (ՀԳՔ, № 1966/39):
102. Կասեի, դարձ. № 6, գունվել է № № 13, 22, 112, 116 սրվակների հետ (ՀԳՔ, № 1964/88):
- 100—102. Обломки сосудов желтоватого (янтарного) цвета. Каменные ящики, I в.
100. Найдены вместе с сосудом № 46 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/25).
101. Найдены вместе с сосудом № 30 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/39).

102. Найдены вместе с сосудами № 13, 22, 112, 116 (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/88).
- 100—102. Fragments of flasks; yellowish (amber-coloured). 1st century A. D.
100. Found together with flask no. 46. Garny, tomb no. 58, ИМА, No 1966/25.
101. Found together with flask no. 30. Garny, tomb no. 58, ИМА, No 1966/39.
102. Found together with flasks nos. 13, 22, 112, 116. Garny, tomb 6, ИМА, No 1964/88.

Տե՛ս
 Смотря: Гарни, I, стр. 45; Гарни, II, стр. 20.
 See

103. Սրվակների քեկորներ, կանաչավուն և դեղնավուն, գունվել են սպարկրային բաղաձո՞ր՝ № 63 անոթի հետ, մ. թ. I դար (Կասեի, դարձ. № 1, ՀԳՔ, № 1964/69):
103. Обломки сосудов, зеленоватого и желтоватого цвета. Найдены в каменном ящике вместе с сосудом № 63. I в. (Гарни, погребение № 1, ИМА, № 1964/69).
103. Fragments of flasks, greenish and yellowish. Found in slabstone tomb concurrently with flasks no. 63. 1st century A. D. (Garny, tomb no. 1, ИМА, No 1964/69).

Տե՛ս
 Смотря: Гарни, I, стр. 44.
 See

104. Բաց-կանաչավուն հաստ սավաթոց, գնդաձև ցածրադիր իրանով, քեիկ (Կասեի, ստորի բաղաձո՞րի հաստակը, ՀԳՔ, № 2098/52):
104. Обломок шаровидного сосуда с призматическим туловом. Стекло толстое светло-зеленоватое (Гарни, на дне античной бани, ИМА, № 2098/52).
104. Thick glass; slight greenish; with low ball-shaped body (defective) (Garny, from the bottom of the bathhouse, ИМА, No 2098/52).

III
ԱՎԱՊԱՐԻ ՄԵՋ ՓՉՎԱՅ ԱՎԱԿԵՂՆԵ
ԵՄԿՆՈՒԵ Ե ՓՈՐՄԵ ՇԵԿՆՈ
MOULD—BLOWN GLASSWARE

- 105—106. Ուռուցիկ զարդերով սրվակներ, համարյա զլաման, իրանի վրա անոթների՝ կանթարսու, հիդրիա, շրջանան և այլ ուռուցիկ պատկերներով, I դար, սիրիական:
105. Կապտավուն բարակ ապակի, սևկանթ, իրանը պոսներով բաժանված է վեց մասի, որոնց միջև գտնվում են անոթների, իսկ պոսների վերևում և ներքևում ծաղկաշղթաների պատկերներ (բարձր. 8 սմ), գտնվել է կարասպին թաղումից № Ն՝ 10, 11, 62 սրվակների հետ (Վերին Արտաշատ, ՀՊՊ, № 2112/1):
106. Կապտավուն բարակ ապակի, կանթը կանաչավուն, իրանը պոսներով բաժանված վեց մասի, որոնց միջև գտնվում են անոթների պատկերները (բարձր. 8 սմ), գտնվել է սպարկոպին թաղումից (Գամրի, դար. № 7, ՀՊՊ, № 1964/121):
- 105—106. Флаконы с рельефными украшениями на стенках, в виде сосудов, канфара, кратера, гидрия, а также концентрических кругов и других мотивов. I в. Сидонского происхождения.
05. Голубоватое тонкое стекло, тулово разделено рельефными изображениями колонии на шесть частей, на которых имеются рельефные изображения сосудов (высота 8 см). Над колоннами и под ними имеются изображения гирлянд. Найден в карасном погребении, вместе с сосудами № 10, 11, 62 (Верин Арташат, ИМА, № 2112/1).
106. Голубоватое тонкое стекло, ручка зеленоватая, тулово разделено колоннами на шесть частей, на которых имеются рельефные изображения сосудов (высота 8 см). Найден в каменном ящике (Гарни, погребение № 7, ИМА, № 1964/121).
- 105—106. Flasks with ornaments in relief; nearly cylindrical; with pictures of cantharus, hydria, circular and other relief figures over the body. 1st century A. D. Sidon.
105. Thin, bluish glass without handles; columns divide the body into six parts with figures of vessels inserted into each of them, while floral threads are trailed on the upper and lower parts of the columns. Height 8 cm. Found in jar interment along with flasks nos. 10, 11, 62. (Verin Artashat, ИМА, No 2112/1).
106. Thin, bluish glass, with greenish handle; the body divided into six by

columns, with figures of vessels inserted into each part. Height 8 cm. Found in slabstone tomb. (Garny, tomb 7, ИМА, No 1964/121).

Տի՛ւ Ն՝ 105, Գարնի, I, սր. 46; Тирашия, Материальная культура, стр. 12; Тирашия, О торговых связях, стр. 73, 74;
Смотри: See №№ 105, 106, Хачатрян, Материальная культура, стр. 14;
Խաչատրյան, Կարգիտ ժամկ. էջ 84—86, 84, 1, 2:

Հուլիանոսի՝ Kisa, Die antiken Gläser, p. 44;
Փարալլել: Kisa, Das Glas, p. 629, fig. 267;
Փարալլել: Hable, fig. 164 B; Honey, table 5A;
Փարալլել: Smith, figs. 76—80;
Eisen, p. 234 sqq. tables 50—52;
SCL, p. 163, 201—222; fig. 39;
Fossing, Oldnordens, p. 13;
Neuburg, table XXVII, 80;
Toll, pp. 13, 52 sqq. table XLV; tomb 24—XV, table XLVI; tomb 24—XIV.

- 107—111. Զվանկ երկկանթանի անոթներ (ամֆորիսկներ), լայն գոտու վրա ուռուցիկ զարդապարթով, գոտուց վերև և ներքև ուղղամասյա պատկերներով: Գուճակոր, բարակ ապակուր, I դ., սիրիական:
107. Մանուշակագույն, կանթերը կարմրավուն (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № Ն՝ 17, 20, 108 սրվակների հետ (Գեղարի):
108. Մանուշակագույն, կանթը (մեկը սպանառու է) կարմիր (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № Ն՝ 17, 20, 107 սրվակների հետ (Գեղարի):
109. Մանուշակագույն (բարձր. 8 սմ), գտնվել է սպարկոպին թաղումից № Ն՝ 54, 59, 123 սրվակների հետ (Սևան թաղար, ՀՊՊ, № 2241/1):
110. Կապտավուն, բարակ ապակի (բարձր. 6,8 սմ), գտնվել է Սևանի ավազանում, դարձարանից (Վրաստանի թանգարան, № $\frac{50-06}{A-1-4}$):
111. Գեղճավուն, բարակ ապակի, սև կանթանի (բարձր. 7,2 սմ), (Մովսիսյան գյուղ, ՀՊՊ, № 502):
- 107—111. Амфориски с каннелированными овалными туловом и с широким поясом, украшенным рельефными завитками. Тонкое, цветное стекло. I в. Сирийского происхождения.
107. Фиолетового цвета, ручки молочного цвета (высота 7 см). Найден вместе с сосудами № 17, 20, 108 (Гехадир).
108. Фиолетового цвета, ручка голубого цвета (отсутствует), (высота 7 см). Найден вместе с сосудами №№ 17, 20, 107 (Гехадир).
109. Фиолетового цвета (высота 8 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудами № 54, 59, 123 (город Севан, ИМА, № 2231/1).
110. Голубоватое, тонкое стекло (высота 6,8 см). Найден в районе Севанского бассейна (Музей Грузии № $\frac{50-06}{A-1-4}$).
111. Желтоватое стекло с одной ручкой (высота 7,2 см). (село Цовинар, ИМА, № 502).
- 107—111. Oval vessels with two handles (amphorisk's) with marvered swirling designs on a broad band; vertical grooves on either side of the band. Made of thin, stained glass. 1st century A. D. Syria.
107. Violet, with milky handles. Height 7 cm. Found together with flasks nos. 17, 20, 108 (Gueghadir).
108. Violet. Blue handles (one missing). Height 7 cm. Found together with flasks nos. 17, 20 and 107 (Gueghadir).

109. Violet. Height 8 cm. Found in slabstone tomb along with flasks nos. 54, 59, 123. (Town of Sevan, HMA, No 2241/1).
110. Thin, bluish glass. Height 6.8 cm. Found our from a tomb in the basin of lake Sevan. (Museum of Georgia, inv. $\frac{50-06}{A-1-4}$).
111. Thin, yellowish glass, with one handle. Height 7.2 cm. (The village of Tsovinar, HMA, No 502).

ՏԿ՝ Ն 110, Կ 111, Ե 112, Զ 6, Է 200, Դ՝ 201:

Смотров: № 111, Тирация, Омлет периодизации, стр. 87;
See: № № 107—111, Խաչատրյան, Կատալոգ անթրոպոլոգիայի, Էջ 74, Դ՝ 3;
Խաչատրյան, Կատալոգ անթրոպոլոգիայի, Էջ 87—88, Դ՝ 3, 4;
Хахчаತ್ರյան, Материальная культура, стр. 14, 15.

Պատկերներ՝ *Gräichische Altertümer*, fig. 47d;
Parallels: *Recherches*, fig. 267;
Frühner, p. 74, table IV, 16;
Niessen, p. 66, no. 1042;
Jahreshefte, p. 84, fig. 45;
Eisen, pp. 254, 271, table 54;
Smith, no. 75;
Kern, pp. 38—39 fig. 9a—b;
Klotz, *Das Glas*, p. 717.

112. Հիսման երկվանդանի անոթ (ամֆորիսկ), լայն գոտու վրա շեղանկյուն զարդերով, գոտուց վերև է ներքև ուղղահայաց ակտիվներով, կանթերը սուսկնց ցած: Գտնվածույն բարակ ապակի (բարձր. 7,8 սմ), գտնվել է սպարկղզային թաղամասի № Ն 13, 22, 102, 116 սրվակների մեջ: I դ., սիրիական (Գտանի, դասը. № 6, ԼՊՔ, № 1964/365):
112. Амфориск с двумя ручками, овальным туловом, покрытым вертикальными канцелюрами, горизонтальный пояс украшен ромбовидными узорами. Найден в каменном ящике вместе с сосудами № 13, 22, 102, 116. I в. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 6, HMA, № 1964/365).
112. Ovoid vessel, with two handles (amphorisk); band ornate with rhomboid figures; vertical grooves on either side of the band, the handles are below the rim. Thin, yellow glass. Height 7.8 cm. Found in slabstone tomb along with flasks nos. 13, 22, 102, 116. 1st century A. D. Syria (Garny, tomb 6, HMA, 1964/365).

ՏԿ՝ Գարնի, I, րես. 33, 52, Կարանյան, Կատալոգ անթրոպոլոգիայի, Էջ 12, 13, Կարանյան, Омлет периодизации, стр. 87.

Պատկերներ՝ *Eisen*, table 54.
Parallels:

- 113—115. Հիսման մեկ կանթանի անոթներ, լայն գոտու վրա շեղանկյուն զարդերով, գոտուց վերև է ներքև ակտիվներով: Գտնվել է սպարկղզային թաղամասերի, I դար, հավանաբար տեղական:
113. Մանուշակագույն բարակ ապակի (բարձր. 8 սմ), գտնվել է № Ն 25, 32, 40, 60 սրվակների մեջ (Գտանի, դասը. № 75, ԼՊՔ, № 2100/40):
114. Մանուշակագույն բարակ ապակի, չարված թերի (Գտանի, դասը. № 82, ԼՊՔ, № 2100/85):
115. Մանուշակագույն բարակ ապակի (բարձր. 8 սմ), գտնվել է № Ն 16, 51, 52 սրվակների մեջ (Վերին Գետաշեն, ԼՊՔ, № 1836):

ՏԿ՝

- 113—115. Амфориски с одной ручкой, овальным туловом, покрытым вертикальными канцелюрами и поясом, украшенным рельефными ромбовидными узорами. Найден в каменном ящике. I в. Вероятно, местного происхождения.
113. Фиолетового цвета, тонкое стекло (высота 8 см). Найден вместе с сосудами №№ 25, 32, 40, 60 (Гарни, погребение № 75, HMA, № 2100/40).
114. Фиолетового цвета, тонкое стекло, поврежденное (Гарни, погребение № 82, HMA, № 2100/85).
115. Фиолетового цвета, тонкое стекло (высота 8 см). Найден вместе с сосудами № 16, 51, 52 (Верин Геташен, HMA, № 1836).
- 113—115. Oval vessels with one handle, marvered with large, rhomboid ornamented bands; grooves on either side of the band. Found in slabstone tomb. 1st century. Possibly local.
113. Thin, violet glass. Height 8 cm. Found together with flasks nos. 25, 32, 40, 60. (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/40).
114. Thin, violet glass, fractured, defective. (Garny, tomb 82, HMA, No 2100/85).
115. Thin, violet glass. Height 8 cm. Found out together with flasks nos. 16, 51, (Verin Guetashen, HMA, No 1836).

ՏԿ՝ Խաչատրյան, Կատալոգ անթրոպոլոգիայի, Էջ 88—89, Դ՝ 5, 6.
Смотров: Хахчаತ್ರյան, Материальная культура, стр. 14, 15.

Պատկերներ՝ *Eisen*, pp. 254, 271, table 54;
Parallels: *Число в или*, стр. 167, табл. XV.

- 116—118. Գնդան, մի կանթանի ամֆորի մեջ անոթներ, իրանի վրա ուղղահայաց ակտիվներով: Գտնվել են սպարկղզային թաղամասերի, I դ., սիրիական:
116. Բաց-մանուշակագույն (բարձր. 7,5 սմ), գտնվել է № Ն 13, 22, 103, 112 անոթների մեջ (Գտանի, դասը. № 8, ԼՊՔ, № 1964/35):
117. Մուգ-կարմուր (բարձր. 7 սմ), (Գտանի, դասը. № 79, ԼՊՔ, № 2100/79):
118. Բաց-մանուշակագույն (բարձր. թերի, 6,5 սմ): Արտաշատի շրջան (Մանուշակի զանգուրդանի թաղամաս, № 47733 ՕՊ $\frac{567}{XVIII}$):
- 116—118. Флаконы шаровидные с одной ручкой, тулово покрыто вертикальными канцелюрами. Найден в каменном ящике. I в. Сирийского происхождения.
116. Светло-фиолетового цвета (высота 7,5 см). Найден вместе с сосудами №№ 13, 20, 102, 112 (Гарни, погребение № 6, HMA, № 1964/85).
117. Темно-синего цвета (высота 7 см) (Гарни, погребение № 79, HMA, № 2100/79).
118. Светло-фиолетового цвета (неполная высота 6,5 см). (Арташатский район, Московский Гос Исторический музей, № 47733 ОП $\frac{567}{XVIII}$):
- 116—118. Ball-shaped vessels, similar to one handle jugs, vertical grooves incised over the body. Found in slabstone tombs, 1st century A. D. Syria.
116. Slight violet. Height 7.5 cm. Found together with flasks nos. 13, 22, 102, (Garny, tomb 6, HMA, 1964/85).
117. Opaque blue. Height 7 cm. (Garny, tomb 79, HMA, No 2100/79).

118. Slight violet. Incomplete, height 6.5 cm. District of Artashat (History

Museum of Moscow. Inv. 47733 OP ⁵⁶⁷ VXXII):

Տվ'ն
Смотров:
See

№ 116, Гарни, I, рис. 33; Тирация, Материальная культура, стр. 12.
№№ 117, 118, Хачатурян, Материальная культура, стр. 14.

Հուշանիշներ՝
Параллели:
Parallels:

Հայաստանի Հանրապետության մեր պատմության և Մարտիկի պատմության թանգարանում,
№ 34405 А 37/II, մի սիրիյի երեխանում՝ E 1249.

Находки из Паптякяна, хранятся в Московском гос. Историческом музее № 34405 А 37/II. Другой хранится в Гос. Эрмитаже № E 1249;

Ашхнак, К музейно, стр. 64, рис. 26;6;
Findings from Paptyakyan. Preserved at the History Museum in Moscow, inv. 34405 А 37/II; another one preserved at the Hermitage E 1249.

119—123. Չվածքի իրանով երկամբանի անոթները՝ իրանի վրա հորիզոնական ակր-սիկներով: I—II դդ., սիրիական:

119. Երկարով, արածար իրանով, դեղնա-կանաչավուն բարակ ապակի (բարձր. 13 սմ): Գտնվել է ապարիտով Օգոստոս կայսրի երկու դրամների և № 43, 75 արվակների հետ (Գարնի, դար. № 14, ՀԳԹ, № 1964/130):

120. Տափակ հատակով, կարմրա-մանուշակազյուն (բարձր. 8 սմ), դամբարանի, (Աշխնակ, Պետական Երեխան, № К—6245):

119—120. Сосуды эллипсоидной формы с горизонтальными каннелюрами на тулове с двумя ручками. I—II вв. Сирийского происхождения.

119. Вытянутый, остродонный сосуд из тонкого желто-зеленоватого стекла (высота 13). Найден в каменном ящике вместе с монетами императора Августа и сосудами № 43, 75 (Гарни, погребение № 14, ИМА, № 1964/130).

120. Плоскодонный сосуд, красновато-фиолетового цвета (высота 8 см) (Ашхнак, из погребения, Гос. Эрмитаж № К₃—6245).

119—120. Vessels with two handles; ovoid, horizontally grooved bodies. 1st-2nd century A. D. Syria.

119. Longish, yellow-greenish, thin glass, with protuberant body. Height 13 cm. Found together with two coins of emperor Augustus and with flasks nos. 43, 75. (Garny, tomb 14, HMA, No 1964/130).

120. Flattened body; reddish-violet. Height 8 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. K-6245).

Տվ'ն
Смотров:
See

№ 119, Гарни, I, рис. 45;
Тирация, О торговых связях, стр. 74, 75, рис. стр. 74;
№ 120, Кинжалов, стр. 55, рис. 3.

Հուշանիշներ՝
Параллели:
Parallels:

Eisen, table 80;
Ridder, table XVI, nos. 33^a, 117^a, 118.

Smith, fig. 85;
Угрюмов, рис. 11, ИАК, изм. 17, 1905, рис. 5.

121. Ամփոսան անոթ, երկամբանի, մուգ դեղին, իրանին ուսիքից մերկ ուղ-դանաչակ ակրսիկներով, փշված հասկեղևի կապարտի մեջ (բարձր. 9,5 սմ), գտնվել է կարասապին քաղաքի՝ Օգոստոս կայսրի արծաթյա դրամի հետ: I դ., սիրիական (Գարնի, դար. № 43, ՀԳԹ, № 1964/68):

121. Амфорный сосуд, с двумя ручками, темно-желтого цвета. Тулово ниже плечиков украшено вертикальными каннелюрами. При выдувании сосуда применена трехстворчатая форма (высота 9,5 см). Найден в красном погребении вместе с монетой Августа. I в. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 43, ИМА, № 1964/63).

121. Amphoroid vessel, with two handles, dark yellow color. Tu-lovo below the shoulders decorated with vertical grooves. When blowing the vessel a three-lobed form was used (height 9.5 cm). Found in a red tomb together with a coin of Augustus. I c. Syrian origin (Garny, tomb no. 43, HMA, no. 1964/68).

121. Opaque yellow, amorphous vessel with two handles; vertical grooves on the body, beneath the shoulders; blown in three-fold mould. Height 9.5 cm. Found in a slabstone tomb with a silver dinar of emperor Augustus. 1st century A. D. Syria. (Garny, tomb 43, HMA, No 1964/68).

Տվ'ն
Смотров:
See

Гарни, II, рис. 34;
Тирация, Материальная культура, стр. 11.

122—124. Ուրանիտ անոթներ, գուճակոր ապակուր, I դ., սիրիական:

122. Բաց-մանուշակազյուն (բարձր. 6,5 սմ), գտնվել է Օգոստոս կայսրի արծաթ-յա դրամի հետ (Լեռնեի, ՀԳԹ, № 1306):

123. Գնդին ապակի, մերկից թերի, ապարիտային քաղաքի, № № 54, 59, 109 արվակների հետ (Անա քաղաք, ՀԳԹ, № 2251):

124. Բաց-մանուշակազյուն ապակի մեկ կամբանի, երկորդ կանթի փոխարեն լիզն ապակաղու մեկ կամբան (բարձր. 6,5 սմ), գտնվել է կարասապին քաղաքի, № 3 արվակի հետ. I—II դդ., թերևս սիրիանո արվակի տեղական ընթրիմարյուն (Քյուլլույա գյուղ, ՀԳԹ, № 2251):

122—124. Восьмигранные сосуды из цветного стекла. I в. Сидонского происхождения.

122. Светло-фиолетового цвета (высота 6,5 см). Найден вместе с монетой Августа (Лчашен, ИМА, № 1306).

123. Желтого цвета, низ обтн. Найден в каменном ящике вместе с сосудами № 54, 59, 109 (город Севан, ИМА, № 2281).

124. Светло-фиолетового цвета, с одной ручкой, вместо второй ручки шейка имеет дополнительное утолщение (высота 6,5 см). Найден в красном погребении вместе с сосудом № 3. I—II вв. Вероятно, местное подражание сидонского сосуда (село Коалуджа, ИМА, № 2251).

122—224. Octogonal vessels of stained glass. 1st century A. D. Sidon.

122. Slight violet. Height 6.5 cm. Found together with the silver coin of emperor Augustus. (Lechashen, HMA, No 1306).

123. Yellow glass, defective at the base; from a slabstone tomb. Found along with flasks nos. 54, 59, 109. (Town of Sevan, HMA, No 2281).

124. Slight violet. Height 6.5 cm.; one handle; a small strip dragged along the neck, serving as the second handle. Found in a jar interment, together with flask no. 3. Presumably local variant of a Sidonian flask. 1st-2nd centuries A. D. (Village of Kyulluja, HMA, No 2251).

Տվ'ն
Смотров:
See

№ 122—124, Ենթիկ ապակուր Ենթիկ, Լ 73, 75, 44, 1, 2, 6;
Хачатурян, Материальная культура, стр. 13, 14.

Հուշանիշներ՝
Параллели:
Parallels:

Ridder, p. 150, fig. 265;
Holl, fig. 99;

Eisen, pp. 254, 271, table 54;
Smith, p. 65, figs. 87, 88;

Максимова, стр. 249, рис. 56;
Угрюмов, стр. 144 и далее, рис. 7а;

Угрюмов, рис. 7;
Чияшвили, стр. 234, 271, табл. 54.

125. Թույլ, դեղին դարս լայնաղու եզրերով, անդամ բարակ ապակի (բարձր. 4 սմ, արանսիզից 6,5 սմ), գտնվել է ապարիտային դամբարանի, I—II դդ., սիրիական (Գարնի, դար. № 30, ՀԳԹ, № 1965/25):

изображение женской головы (высота 10,5 см). Найден в каменном ящике П в Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 27, ИМА, № 1965/29).

133. Ball-shaped vessel; violet; low neck; wide rim low feet. Feminine figures placed oppositely on the body. Height 10.5 cm. Found in slabstone tomb, 2nd century A. D. Syria. (Garny, tomb 27, HMA, No 1965/29).

Տվյալները: Գարնի, II, стр. 63, рис. 36, табл. XVI; Тирации, О торговых связях, стр. 76—77, рис. стр. 74; Тирьячян, Материальная культура, стр. 12.

Գրականություն: Hall, figs. 107, 108, 109.
Паразит: Tall, table IX, no. 4.
Параллели: Neuburg, table XVI, no. 52;
Frochner, table IX, 55;
Harden, Roman Mould-b'woks;
Honey, table 5;
Kisa, Das Glas, figs. 292, 293, 294.
Parduec, table XV, Ia, Ib;
Smith, figs. 285, 286;
Elsen, table 74;
Filarska, table XVIII, no. 3;
OAK, 897, pnc. 92a.6.

134. Գլանան (վերևում թիվ լայն) ամրաթիփ վրով սրվակ, բաց կանաչավուն սպալուց: Հաստից ներկված է (բարձր. 9,5 սմ), գտնվել է սպարկրպին բարձրի № 78 սրվակի նկատմամբ: II—III դդ., հավանաբար եգիպտական (Գարնի, դամբ. № 71, ՀԳՔ, № 2100/19):

134. Сосуд с цилиндрическим, несколько расширяющимся кверху туловом, низкой шейкой и вдавленным дном, светло-зеленоватый (высота 9,5 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 78. II—III вв. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 71, ИМА, № 2100/19).

134. Cylindrical widening upwards flask with low feet; slight greenish glass. Concave base. Height 9.5 cm. Found in slabstone tomb together with flask no. 78. 2nd-3rd century A. D. Possibly Egypt. (Garny, tomb 71, HMA, No 2100/19).

Տվյալները: Խաչատրյան, Материальная культура, стр. 17.

135. Փայտանիտ բարձր իրանով մեկ կանաչանի թիչ, կանաչավուն սպալուց: Հաստից հարթ (բարձր. 12,9 սմ): II դ., սիրիական (Աշնակ գյուղ, Պետական Էթնոգրամ, № K₃-6256):

135. Четырехгранный сосуд с высоким туловом и одной ручкой, дно плоское, зеленоватого цвета (высота 12,9 см). II в. Сирийского происхождения (Ашнак, Гос. Эрмитаж № K₃-6256).

135. One handle bottle of greenish glass; tall rectangular body. Flattened base. Height 12.9 cm. 2nd century A. D. Syria. (Village of Ashnak, the Hermitage, inv. K₃-6256).

Տվյալները: Կնյազով, стр. 54, рис. 3.

136. Վերանիտ թիչ, մանուշակադուրյն, հաստակն որոշված է Գերմանու անուր, հունական տեսքով (բարձր. 13,5 սմ), գտնվել է սպարկրպին բարձրի № 76 սրվակի նկատմամբ, III դար, հավանաբար եգիպտական (Գարնի, դամբ. № 36, ՀԳՔ, № 1965/42):

136. Шестигранный сосуд, фиолетового цвета, на дне греческими буквами отгиснуто имя Германоос (высота 13,5 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 76. III в. Вероятно, египетского происхождения, (Гарни, погребение № 36, ИМА, № 1965/42).

136. Hexagonal bottle; violet; with the name «Germanos» impressed on the base in Greek letters. Height 13.5 cm. Found together with flask no. 76. 3rd century A. D. Possibly Egypt. (Garny, tomb 36, HMA, No 1965/42).

Տվյալները: Գարնի, II, стр. 63, 64, табл. XVI;
Смирнов, Тирьячян, Материальная культура, стр. 13.

Գրականություն: Marin-Jean, p. 69, fig. 51;
Паразит: Honey, table no. 6;
Параллели: Kisa, Das Glas, pp. 324, 719;
Frochner, Die römischen Gläser, p. 12;
Laut, fig. 56;
Frochner, no. 80, p. 123;
Frochner, Das naturfarbene Tafel 127.
ՀՀՄ, т. V, Археология, табл. X;
Munoz, стр. 289, рис. 16a.

- 137—146. Գեղան, լայն սրվակով կարճավիզ սրվակներ, իրանը ծածկված սղրգանայաց անվանվածով, բաց կանաչավուն հաստ սպալուց: III—IV դդ., սելավական:

137. Բարձր. 6 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀԳՔ, № 724):

138. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀԳՔ, № 731):

139. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, դամբ. № 1, ՀԳՔ, № 439):

140. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀԳՔ, № 440):

141. Մոտ կանաչավուն (բարձր. 4 սմ), (Գարնի, դամբ. № 98, ՀԳՔ, № 2234/50):

142. Կանաչավուն (բարձր. թիփ 8 սմ), (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀԳՔ, № 727):

143. Գեղանականաչավուն (բարձր. 7,5 սմ), (Կամուր բաղարի բանգարան):

144. Բարձր. 5 սմ (Վեդիի շրջան, Կարախաչ, ՀԳՔ, № 1201):

145. Բարձր. թիփ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀԳՔ, № 440):

146. Անգույն (բարձր. թիփ), (Գարնի, դամբ. № 65, ՀԳՔ, № 2099/85):

- 137—146. Флаконы шаровидные, с низкой шейкой и вертикальными каншиюрами на тулове, тонкое стекло светло-зеленоватого оттенка. III—IV вв. Местного происхождения.

137. Высота 6 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 724).

138. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 731).

139. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), погребение № 1, ИМА, № 439).

140. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 440).

141. Темно-зеленоватый (высота 4 см), (Гарни, погребение № 98, ИМА, № 2234/50).

142. Зеленоватый, шейка отбита, высота 8 см (Вагаршапат, ИМА, № 727).

143. Желтовато-зеленоватый (высота 7,5 см), (музей города Камо).

144. Высота 5 см (Вединский район, Карахач, ИМА, № 1201).

145. Высота непольная (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 440).

146. Бесцветный (высота непольная), (Гарни, погребение № 65, ИМА, № 2099/85).

- 137—146. Ball-shaped flasks with low necks and wide rims. On the bodies vertical grooves; slight greenish thick glass. 3rd-4th century A. D. Local.

137. Height 6 cm. (Vagharshapat, (Echmiatsin), HMA, No 724-
 138. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echmiatsin), HMA, No 731-
 139. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echmiatsin, tomb 1, HMA, No 439-
 140. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echmiatsin, HMA, No 440).
 141. Opaque greenish. Height 4 cm. (Garny, tomb 98, HMA, No 2234/50).
 142. Greenish. Height defective 8 cm. (Echmiatsin), HMA, No 727).
 143. Yellow-greenish. Height 7.5 cm. (Museum of the town of Kamo).
 144. Height 5 cm. (West region Gharakhach, HMA, No 1201).
 145. High, defective (Vagharshapat, (Echmiatsin), HMA, No 440).
 146. Uncoloured, high; defective. (Garny, tomb 6, HMA, No 2099/85).

86'a

Смотри: Хачатрян, Материальная культура, стр. 17—18.

147. Անթր ստանձանի իրանով, իրանը և վզը ծածկված են ուռուցիկ սղախա-
 յար փարթերով, ունի ստանձափոր արք, սնդույն սալակոց (բարձր. 9 սմ),
 պատվը բերի է: IV—V դդ., հավանաբար տեղական (ՀԳՔ, № 729):
 147. Грушевидный сосуд с обтётым венчиком, тулово и шейка покрыты
 вертикальными рельефными узорами. Поддон зубчатый. Стекло бесцвет-
 ное (высота 9 см). IV—V вв. Вероятно, местного происхождения. (ИМА,
 № 729).
 147. Pear-shaped body; vertical designs dragged over body and neck, toothed
 foot; uncoloured glass. Height 9 cm. The rim is defective. 4th-5th
 century A. D. Possibly local (HMA, No 729).
 148. Բաժնոտանի սնդույն արված՝ դեղի զեր լաճնորդ զգով, իրանը ծածկված
 սղախափար լաճ թերթով, ևս սալակոց (բարձր. 9 սմ), IV դ., սիրիական
 (Սալան, ՀԳՔ, № 35):
 148. Сосуд в виде кувшина, без ручки, с расширяющейся кверху шейкой.
 Тулово покрыто вертикальными широкими выпуклками. Стекло тёмно-
 го цвета (высота 9 см). IV в. Сирийского происхождения (Маку, ИМА,
 № 35).
 148. Jar-shaped flask without handles; neck widening upwards; vertical broad
 prominences on the body; dark glass. Height 9 cm. 4th century. Syria.
 (Maku, HMA, No 35).
 149. Հանդուսներ արվածի բերրոցներ՝ սղախների հետքերով, կապույտ գույնի,
 I—II դդ., (Գառնի, քար. № 13, ՀԳՔ, № 1964/121):
 149. Обломки сосуда с раздутым туловом, со следами кавелинор. Стекло го-
 лубого цвета. I—II вв. (Гарни, погребение № 13, ИМА, № 1964/121).
 149. Fragments of a paunchy flask with traces of furrows; blue. 1st-2nd cen-
 tury A. D. (Garny, tomb 13, HMA, No 1964/121).

86'a

Смотри: Гарник, I, стр. 48.

See

IV.

ՀԱՊԻՐ ԱՐՇԱՄԻՆ ԵՎ ԱՐՁԱԳՈՒ ՀՈՒՆՈՒՆԳՔՆԵՐ ՆԱԽԵՇՆԵՐ

ОБРАЗЦЫ БЛОКОВОГО СТЕКЛА И СТЕКЛЯННЫХ БУС

SPECIMENS OF BEADS OF GLASS AND FLAT GLASS

- ✓150. Ապարտ բերթ՝ վառ դեղնավուն սալակոց, վրան տարած շերտեր, մ. ք.
 ✓ I դար, հավանաբար սիրիական (Գառնի անոց, շերտի, ՀԳՔ, № 2098/34):
 150. Обломок ярко-желтого стекла, с белыми полосками. I в. Вероятно, си-
 рийского происхождения (Гарни, крепость, из слод, ИМА, № 2098/34).
 150. Fragment of bright yellow glass with white layers on the surface.
 Possibly Syria. 1st century A. D. (from the foeteress of Garny, HMA,
 No 2098/34).
 ✓151. Ապարտ սալիկ, սպիտակ և դարչնագույն, I—II դդ. (Գառնի, ՀԳՔ, №
 2234/90).
 151. Стеклопласт белого и коричневого цвета. I—II вв. (Гарни, ИМА,
 № 2234/90).
 151. A glass plate with pictures; white and brownish. I—II centuries. (Garny,
 HMA, No 2234/90).
 ✓152. Ապարտ կոնիկ-հարմանցներ, երկնագույն սալակոց: I—II դդ. (Գառնի):
 152. Стеклопные пуговицы-настески из голубого стекла. I—II вв. (Гарни).
 152. Glass button-buckles; sky-blue. I—II centuries. (Garny).
 ✓153. Ապարտ սղախներ սարքի գույնի շերտերով, I—II դդ. (Գառնի):
 153. Стеклопные бусы с разноцветными полосами. I—II вв. (Гарни).
 153. Glass beads with multicoloured layers. I—II centuries. (Garny).
 ✓154. Հարթ սալակա բերթեր, հավանաբար արևմտաժողովրդական ծածկված մուգ շագ-
 հավաքույն ներքով, II—III դդ. (Գառնի):
 154. Обломки плоского, возможно, оконного стекла, одна сторона покрыта
 красной темно-фиолетового цвета. II—III вв. (Гарни).
 154. Fragments of flat glass, probably of a window with dark-chestnut paint
 overlay. II—III centuries. (Garny).

ՎՐԱՇՆԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ
REFERENCES

Կախատրիան
Yessayan
Կախատրիան
Lalayan
Կախատրիան. Կենտրոնի և արևելքի նեոլիթյան հուշարձանները
Khashatryan
Կախատրիան. Կախատրիանի վերին և ստորին ժամանակաշրջանները
Khashatryan, On Glass
Միքայելյան
Mikaelian
Փարսեթրոս
Kalanar
Ասլանո, Կ լուսնուս
Ասլանո, Իզ Իստորի
Վանձո, Արքեոլոգիկէսկէ րաբոտի
Վանձո, Մինգեաւր
Գալաւաքան
Գարի, Ի
Գարի, Ի
Դճանոլաճան
Իսոն
Կազեւ, Օ Լուսնուս
Կազեւ, Ալթոն
Կոնճալոն

Կախատրիան, Վերին և արևելքի նեոլիթյան հուշարձանները
Khashatryan J., A Number of Specimens of Ancient Glass Found in Armenia. Armenian SSR, Ac. Sc. „Teghgekaghir“ (the Humanities), No 12, 1964.

Կախատրիան Գ. Ա. Վերին և ստորին ժամանակաշրջանները
Khashatryan J., On the Glass of Ancient Armenia. „Traber“ (of the Humanities), No 1, 1967.

Միքայելյան Մ. Կախատրիանի վերին և ստորին ժամանակաշրջանները
Mikaelian G. The Central syriacian Fortress of the County of Welikakht. Historico-philological Journal, No 1, 1964.

Փարսեթրոս Ա. Վերին և ստորին ժամանակաշրջանները
Kalanar Ash., The Excavations of Old Vagharshapat. Yerevan, 1935.

Ասլանո Գ. Ա. Կ լուսնուս ռաւսեւրձեւեոկոն յայտնոկ Մինգեաւր
ASLANIAN G. A., Iz istorii material'noy kultury Kavkazskoy Albaniy 1—IV vv., Voprosy istorii Kavkazskoy Albaniy, Baku, 1962.

Վանձո Բ. Մ. Արքեոլոգիկէսկէ րաբոտի Մինգեաւր յ 1950 յուդ, ԿՏԻՆԻՄԿ, 46, 1952.

Վանձո Բ. Մ., Մինգեաւր յ ԻՊ—ՎԻՊ նեւկ, Բաւ, 1961.

Գալաւաքան Վ. Փ., Իսքոթոկոն յոտորոկ Բոսթորոկ ցոթոկ, ՄԻԱ, № 69, Մ.—Լ., 1959.

Գարի Ի Արաւելան Բ. Ն., Գարի, Ի. Րեզուլտատ ռաւոկոկ 1949—1950 յ. Երեւան, 1951.

Գարի Ի Արաւելան Բ. Ն., Գարի, Ի. Րեզուլտատ ռաւոկոկ 1951—1955 յ. (անդիւսն րեոդ), Երեւան, 1957.

Դճանոլաճան Բ. Մ. Օ տրեւ օրաճան յեւկա յ Կարմիր-Նուր, ՏԱ, № 3, 1965.

Իսոն Գ. Ն., Մինգեաւրսկէ կուլտուրն յ ռաւոկոկ, ԿՏԻՆԻՄԿ, 60, 1955.

Կազեւ Տ. Մ., Օ Լուսնուս և Լուսնուս կատակոմբոկ ցոթեոնեկ, ՄԿԱ, 111, Բաւ, 1953.

Կազեւ Տ. Մ., Ալթոն կուլտուրն ցոթեոնեկ, Բաւ, 1960.

Կոնճալոն Բ. Վ., Անիսկոկոկ ոցոկլեկ, Կրուդ Գոս. Տրնտաճա, տ. Վ, Լեւնոցրաճ, 1961.

Լորճանիան
Լուրե և յր.
Մաքսիմոն
Մալաեա
Սրեճիկ
Տորոկոն, Կախատրիանի նեոքոթոկ
Տորոկոն, յեւկո
Կախատրիան, Մատերիալնա կուլտուրա
Կախատրիան, Օմտ րեոդոլոգիկէսկէ րաբոտի
Կախատրիան, Օ տորոկոկ յեւկա
Արքեոլոգիկէսկէ րաբոտի Մախատրիան, Մատերիալնա կուլտուրա
Շիսնիսկոկ
Շիսնիսկոկ
Շիսնիսկոկ և Լեւնոս
Բարրիտոն
Բասերման-Յորճան
Բերգեր
Բուլեթ
Բրոկ, Յոնգ
Ըսոնոլա
Դաւիճոն, Եւիճենս
Դաւիճոն, Կորնթ
Դեուիլ
Եճգր
Եգգերս, Զար Բոսուլտոն
Եգգերս, Դեր ռոմսիկէ Իմպորտ
Եյսեն
Էկհոլմ
Փիլաւսկա

Լորճանիան Օ. Դ., Րեմեւսեոկոկ և րոթոկա յ Մախատրիան յ 1—III յա. յ., Կրուդ Կոթոկոկոկ Գոսարձոնոկոկ ոցոկլեկ, տ. 65, Լեւնոցրաճ, 1957.

Լուրե և յր. Ի. Լուրե, Կ. Լեւնոցրաճ, Մ. Մալե, Բ. Սոտորոկոկ, Ն. Փոլնոցր, Օնոթրա յ Իստորի յեւկա Դրեւնոկ Վոստոկ, Մ.—Լ., 1940.

Մաքսիմոն Մ. Ի., Գեոմի յ Կոթոկոկ Մախատրիան, Վեստնի Գոս. Մուզեյ Գրուզի, տ. XVI—Վ, Եւկոն, 1950.

Մալաեա Մ. Մ., Արքեոլոգիկէսկէ ռաւոկոկ յա ռեկե Գուլյա յ յերոթոկ Կուլտուրն, ՄԻԱ, № 23, Լեւնոցրաճ, 1951.

Սրեճիկ Մ., Ուոնե Կաւկասեոկէ կոլաճ. Մատերիալ յո արքեոլոգի Բոսսի, № 34, Սերոցրաճ, 1914.

Տորոկոն Ն. Ս., Կախատրիանի նեոքոթոկ, Մոսկա, 1957.

Տորոկոն, յեւկո ✓ Տորոկոն Ն. Ս., Տեւկո յո ռաւոկոկ Սոտորոկոկ 1945—1959 յ., ՄԻԱ, № 103, Մոսկա, 1962.

Կախատրիան Գ. Ա., Մատերիալնա կուլտուրա Արմենի յերոկ յաւոկ և յ. յո Մախատրիան Գ. Ա., Մատերիալնա կուլտուրա Արմենի յերոկ յաւոկ և յ. յո Մախատրիան Գ. Ա., Օմտ րեոդոլոգիկէսկէ Իստորի մատերիալնա կուլտուրա Դրեւնոկ Արմենի (VI յ. յ. յ.—III յ. յ.), «Իսոթեւսնի ԱՆ Արմ. ԿՏՐ (օթոն. ոցոկլեկ)», № 2, 1957.

Կախատրիան Գ. Ա., Օ տորոկոկ յեւկա Արմենի յ Տարնե և ճոկոկոկ արքեոլոգիկէսկէ րաբոտի, յալ 4 (67), Մոսկա—Լեւնոցրաճ, 1959.

Արքեոլոգիկէսկէ րաբոտի Մախատրիան Յ. Դ., Մատերիալնա կուլտուրա Դրեւնոկ Արմենի յ Վ յ. յ. յ.—IV յ. յ. յ. (ոն ուոնոլոգիկէսկէ մատերիալ յո ցոթեոնեկ), Արքեոլոգիկէսկէ կոլաճ, Երեւան, 1966.

Շիսնիսկոկ Ի. Ն., Գրոթոկա յ ստանի Մախատրիան, ԿՏԻՆԻՄԿ, 54, 1964.

Շիսնիսկոկ Լ. Ա., Գոթոկոկ Արմենի, Եւկոն, 1964.

Andrae W. und Leuzen H., Die Parthenstadt Assur. Leipzig, 1933.

Antiquities of Mesopotamia, London, 1958.

Barrington H. E., Glass through the ages. London, 1948.

Basserman-Jordan E., Die antiken Gläser, München, 1918.

Berger L., Römische Gläser aus Vindonissa, Band IV. Birkhäuser Verlag Basel, 1960.

Boulter C. G., Graves in Lenaxat street Athens, Hesperia, No 2, 1953.

Brok J. K., Young G. M., Excavations in Siphnos. The annual of the british school at Athens, No XLIV, London, 1949.

Cesnola L. P., A descriptive atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquities in the Metropolitan Museum of Art, New-York, 1903, Vol. III.

Davidson G. W., Evidence for Glass manufacture in Ancient Thessaly, AJA, 1962, No 2.

Davidson G. W., Corinth, Vol. XII, The Minor objects, Princeton, 1952.

DeLongaz P. and Haines H., A Byzantine church at Ka'bat Alkarah, University of Chicago oriental institute, Publications, Vol. LXXXV, Chicago Illinois, 1960.

Deville A., Histoire de l'art de la verrierie dans l'antiquité. Paris, 1873.

Edgar M. C., Graco-Egyptian Glass, Le Caire, 1905.

Edgar M. C., Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im Germanien, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentral-museums Mainz, Mainz II, 1955.

Eggers H. J., Der römische Import im Freien Germanien, Atlas der Urgeschichte, Band I, Hamburg, 1951.

Eisen O. A., Glass, Vol. I, B. New-York, 1927.

Eskholm G., Acta Archaeologica, Vol. XXIX, København, 1958.

Filaska B., Saka starozytna, Warszawa, 1946.

Fosling P., *Öldidglas* Nationalmuseets antiksamling i Fra Nationalmuseets arbets mark, 1931.

Fremersdorf, Römische Gläser Fremersdorf Fr., Die römischen Gläser mit Fotenaufgabe in Köln, Band V, Köln, 1959.

Fremersdorf, Das Naturfarbene Fremersdorf Fr., Das naturfarbene sogenante blaigrüne Glas in Köln, IV, 1958.

Fremersdorf, Die römischen Gläser Fremersdorf Fr., Römische Gläser aus Köln, Leipzig, 1939.

Fremersdorf, Figürlich geschliffene Fremersdorf Fr., Figürlich geschliffene Gläser Berlin, 1951.

Fremersdorf, Römisches Baumglas Fremersdorf Fr., Römisches Baumglas in Köln, B. III, Köln, 1958.

Froehner Froehner W., La Verrière Antique. Description de la Collection Charvet, Le Feeg, 1876.

GB Glastechnische Berichte, v. 31, H. 5, 1938.

Gläser aus Syrien Gläser aus Syrien und Ägypten, Millinghaus Bavaria, Glaswelt, 6, Mat. I, Jahrgang, Heft 5, 1937.

Griechische Altertümer Griechische Altertümer aus Südrömland aus dem Besitze v. Vogt, Kassel, 1908.

Hall Hall E. H., A Collection of antique glass. The Museum Journal, vol. IV, Philadelphia, 1913.

Harden, Roman Glass Harden D. B., Roman Glass from Karanis, Ann Arbor, Michigan, 1938.

Harden, Ancient Glass Harden D. B., Ancient Glass, Antiquity, vol. VII, 1933.

Harden, Roman mould-blown Harden D. B., Roman mould-blown glasses, The Connoisseur, 1946, sept. U.S.A.

Heischelstein Heischelstein F. M., Roman Syria, vol. IV, Baltimore, 1938.

History of technology A History of technology, Vol. II, Oxford, 1957.

Honey Honey W. B., Glass, London, 1946.

Isings Isings C., Roman glass from dated finds, Groningen (Djakarta), 1957.

Israel Exploration Journal Vol. II, Jerusalem, Israel, 1952.

IV Annales Internationales de verre. Verres Romains (Ier—3ème siècle) des Musées Carnavaux et du verre à Liège, Liège, 1951.

Jahreshefte Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Band XII, Wien, 1909.

Kahane Kahane P. P., Some aspects of Ancient glass from Israel. 'Antiquity' and Survival, Vol. II, No 2/3 Jerusalem, 1957.

Kern Kern J. H. C., Pair of mould-blown glass Amphorae 1st century A. D. 'Oudheidkundige mededelingen', Nieuwreeks XXXV, Leiden, 1934.

Kirchner-Schwartz Kirchner-Schwartz Fr. D., Sammlung von antiken Gläsern, Terrakotten Marmor skulpturen und Bronzen. Auslöten in München in der Galerie Heilung, Beitrag U. 4, 1914.

Kiss A., Die antiken Gläser der Frau Maria von Rath, Bonn, 1909.

Kiss A., Das Glas in Altorienten, Leipzig, 1908.

Kraiching Kraiching C. H., *Glass*, City of the Decapolis, New Haven, 1938.

Makalatha S., Notice sur les datés des Macropolis découvertes en Géorgie de 1929 à 1934 (Résumé). Bulletin de Musée de Géorgie, T. IV, Tbilis, 1928.

Marschall J., Tutilla, Cambridge, 1931.

Materiale Materiale ai cetevari Arheologie, IV, 1957.

Martin-Jean Martin-Jean, La Verrière en Gaule sous l'Empire romaine, Paris, 1913.

Myers John L., Handbook of the Cenosa Collection of Antiquities from Cyprus, New-York, 1914.

Niessen C. A., Beschreibung Römischer Altertümer, Band I, II, Köln, 1911.

Neuburg F., Glass in Antiquity, London, 1949.

Parducci, Fände aus der Römerzeit in Comrad. Arbeiten des Archäologischen Instituts der Universität, Stuttgart, 1936.

Ridder Ridder A. de. Collection de Clotet, Catalogue, Tome VI, Les terres cuites et les verres, Paris, 1909.

Saldern Axel von. Glass from Sardin, AJA, No 1, 1902.

SCE The Swedish Cyprus Expedition, v. IV, part 3 (The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus), Stockholm, Lund, 1956.

Schmidt R., Europäisches Glas. Die Sammlung Wilfried Buckley, Berlin, 1927.

Simonett Simonett Chr., Tessiner Gräberfelder. Monographien zur Ur und Frühgeschichte der Schweiz, III, Basel, 1941.

Smith R. W., Glass from the Ancient World, New-York, 1957.

Sunkovskiy R., Antike Gläser in Constanza und Wien, Wien, 1956.

Toll N. P., The Necropolis. The Excavations at Dura-Europos Preliminary Report of the Ninth season of Work 1935—1936, New Haven, London, 1946.

Trois Millénaires Trois Millénaires d'Art verrier à travers les Collections publiques et privées de Belgique. Catalogue general de l'exposition, Liège, 1956.

Vesberg Vesberg O., Roman Glass in Cyprus, Opuscula Archaeologica, vol. VII, Lund, 1932.

Zahn Zahn R., Sammlung Baurat Schiller (Bedau). Werke antiker Kleinplastik (Goldschmuck, Gläser, Tonfiguren, Tongefäße) Berlin.

ՀԵՐՈՒՆԴԵՐ
ՏՈՒՐԱԿՐՈՒՄ
ABBREVIATIONS

ՀԻՄ—Հայաստանի պատմական հրատարակչական կենտրոն

КНИМБК—Краткое содержание Истории истории материальной культуры

НМА—Государственный Исторический музей Армян

ИИА—Материалы и исследования по археологии СССР

ИКА—Материальная культура Азербайджана

СА—Советская археология

HMA—State History Museum of Armenia

AJA—American Journal of Archaeology

Ъ Ч И Р Ъ Ъ Р
ИЛЛЮСТРАЦИИ
ILLUSTRATIONS

Fig. 10. 1. 2. 3.

ST. PETERSBURG
MUSEUM OF HISTORY
AND NATURAL SCIENCE

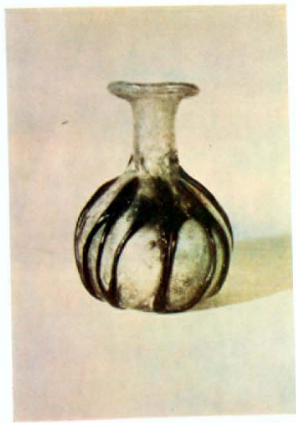

Fig. 2 (left, right)

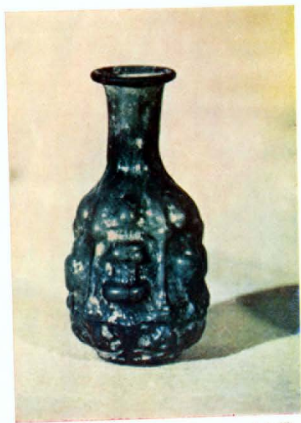

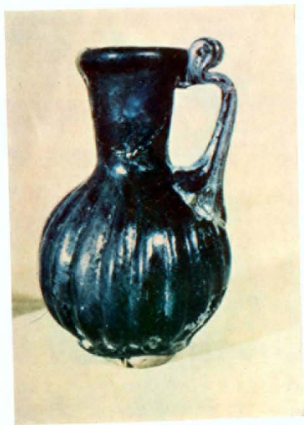
34. 9. (70)

10. 1. 100

№ 7 (197)

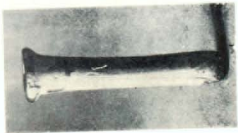
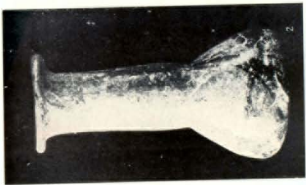
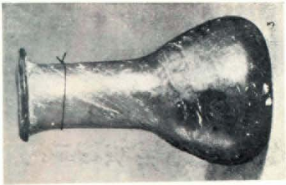
152

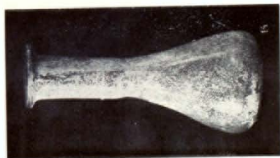
0 1

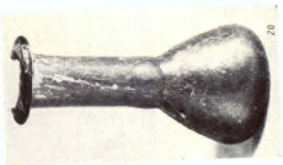
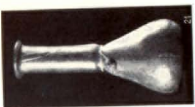
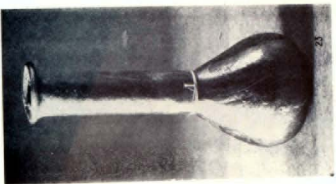

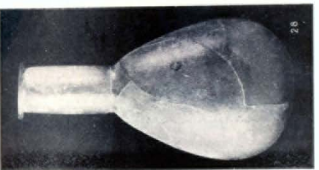
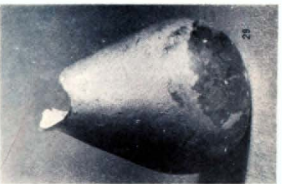

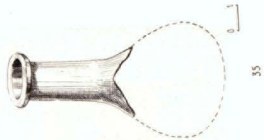
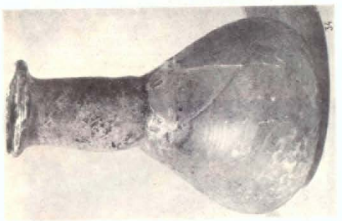
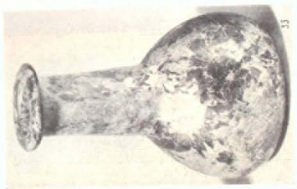
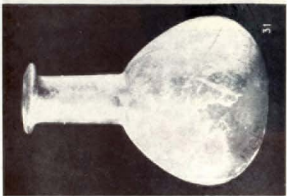
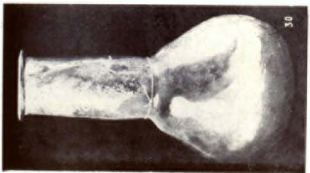

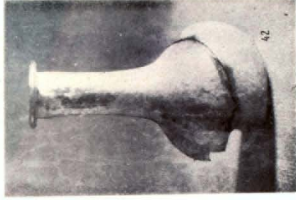
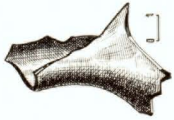
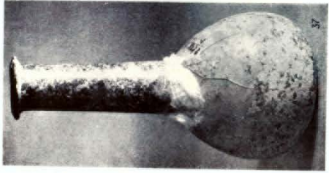

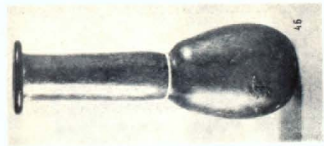
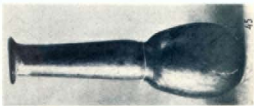
35

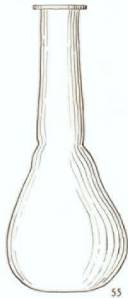
34

33

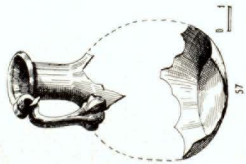

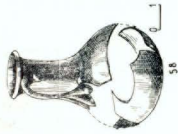

Fig. 57

57

Fig. 57

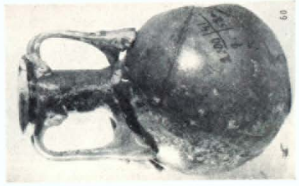
58

Fig. 58

59

Fig. 59

60

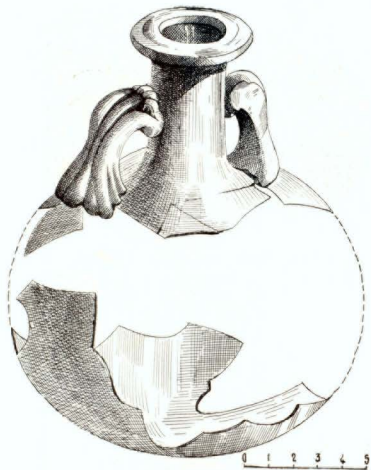

61

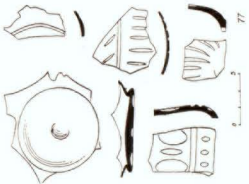
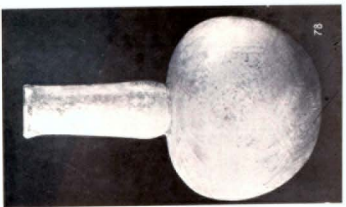
62

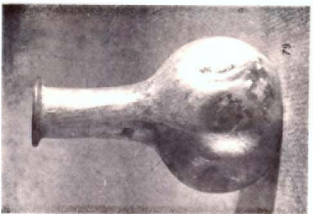
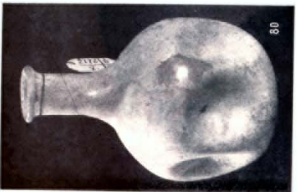

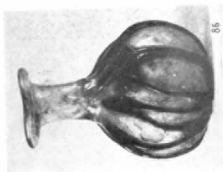
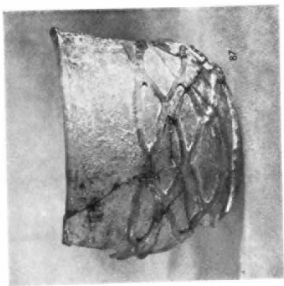
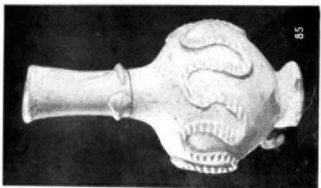
69

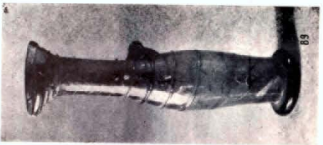
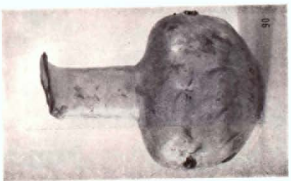
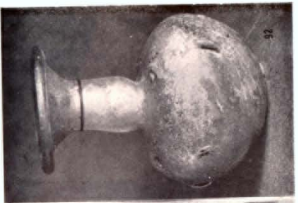

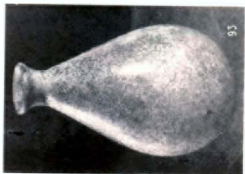

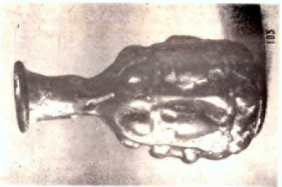

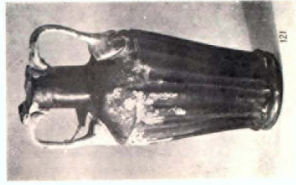
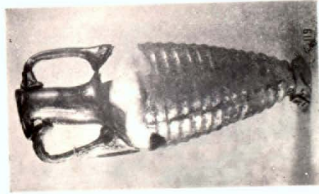
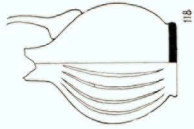

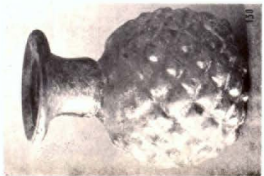
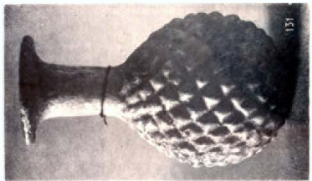

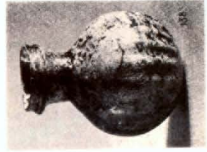
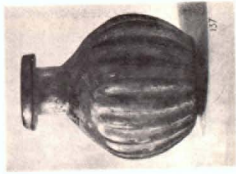
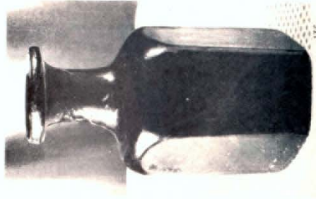
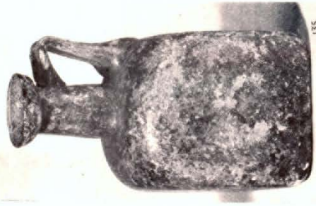

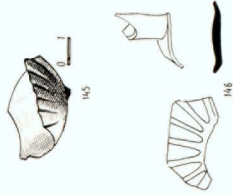

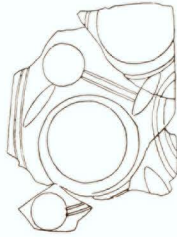

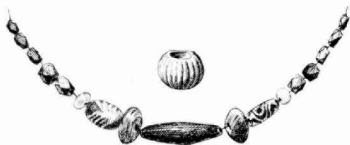

151

СЪДЪЖАНИЕ

Предисловіе	2
Введение	12
I Стекло, изготовленное путем заквашивания	30
II Стекло, изготовленное путем свободного надувания	37
III Стекло, изготовленное путем свободного надувания	54
IV Стекло, изготовленное путем свободного надувания	63
V Стекло, изготовленное путем свободного надувания	66
VI Стекло, изготовленное путем свободного надувания	69
VII Стекло, изготовленное путем свободного надувания	71

СОДЪЖАНИЕ

Предисловіе	2
Введение	12
I Стекло, изготовленное путем заквашивания	30
II Стекло, изготовленное путем свободного надувания	37
III Стекло, изготовленное путем свободного надувания	54
IV Стекло, изготовленное путем свободного надувания	63
V Стекло, изготовленное путем свободного надувания	66
VI Стекло, изготовленное путем свободного надувания	69
VII Стекло, изготовленное путем свободного надувания	71

CONTENTS

Foreword	6
Introduction	23
I Glassware made by mulling	30
II Glassware made by free blowing	37
III Mould-blown Glassware	54
IV Specimens of beads of Glass and flat Glass	63
References	69
Abbreviations	71
Illustrations	71

ՀԵՐՈՆՆԵՆԻ ԿՐԹԻՆԻՍԻ
ԳԵՂԵՍԻ ԻՐՏԵՆԵՐ ՏԻՆՍԻՍԻ
ՓԻՆՏԻ ԳԵՂԵՍ ԻՅԷՈՏՈՎԻՍ

ԵՃԵՒՆ ԻՆԿՈՒԼԵՒԻՐ ԱՐԱԷ.ԻՐԻ
ԴԵՐՈՐԿ ԱՐԴԱՆԵՇՈՒՐԻ ԻՐԱԼԵՐԻ
ՋՕՐԵՇ ԼԱՅԻՇՈՒՐԻ ՆՎԻՔՐԻ

Հ Ի Ն Հ Ա Յ Ա Ս Ա Ն Ի Ի Չ Ա Յ Ի Ն

Տարաբնակ Հայկական ԻՐԱ ԳՅ
մտացույցային և ազգայնաբանական
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Հրատարակչական կենտրոններ
Վ. Ն. ՇԱՆՏՈՒՄՅԱՆ, Վ. Վ. ԱՅԻՆՏՈՍՅԱՆ
Վերստիկական կենտրոններ
Վ. Ն. ՆԱՆՏՈՒՄՅԱՆ
Տիպոգրաֆիկական կենտրոններ
Մ. Ս. ԱՅԻՆՏՈՍՅԱՆ
Ստրասբուրգ
Վ. Ս. ՎԱՐՏՈՒՄՅԱՆ

ՎՃ. 03316 ԻճՉՐ 1111 Հրատ. 2927 Գրախոս ՏԻՐ Տարաբնակ 2000

Հունվարի 1 տարաբնակային 5-Վ 1988 թ., տարաբնակի 1 տարաբնակային 6-Վ 1920 թ.,
տարաբ. 7,75 մմ. + 8 գրանցված ճառի, զարմ. 13,5 մմ., ճրատ. 9,20 մմ.,
բուրդ № 1, 60×90%: Գիրք 1 տար. 12 կողմ:

Հայկական ԻՐԱ ԳՅ հրատարակչական կենտրոնի տարաբնակ